

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI

Sandra Maričković

**Pojam bibliografske obitelji na primjeru
djela *Vlak u snijegu***

Diplomski rad

Zagreb, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI

Diplomski studij informacijskih znanosti – bibliotekarstvo (izvanredno)

**Pojam bibliografske obitelji na primjeru
djela *Vlak u snijegu***

Diplomski rad

Mentorica:

Dr.sc. Ana Barbarić, izv.prof.

Studentica:

Sandra Maričković

Zagreb, 2018.

1. Uvod	5
2. Knjižnica u koraku s vremenom	6
3. Bibliografska organizacija	8
3.1. Tradicionalni zadaci/ciljevi kataloga	10
3.2. Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa (<i>Functional Requirements for Bibliographic Records- FRBR</i>)	17
3.2.1. Osnovni elementi FRBR-a	20
3.2.2. Entiteti	20
3.2.3. Atributi	27
3.2.4. Odnosi	29
3.3. Izjave o međunarodnim kataložnim načelima (<i>Statement of International Cataloguing Principles – ICP</i>)	30
4. Naddjelo i bibliografska obitelj	33
5. Bibliografska obitelj i FRBR	36
6. Bibliografska obitelj djela <i>Vlak u snijegu</i>	39
7. Zaključak	48
8. Literatura	49

Sažetak

Rad se bavi istraživanjem pojma *bibliografske obitelji* na odabranom primjeru te kako su entiteti zastupljeni u dva hrvatska knjižnična kataloga. Zbog boljeg razumijevanja pojma *bibliografske obitelji* potrebno je istražiti teorijsku pozadinu. Stoga se u prvom dijelu rada donosi kraći povijesni osvrt na razvoj koncepta bibliografske organizacije te zadatke kataloga. Dio rada posvećen je prikazu *Uvjeta za funkcionalnost bibliografskih zapisa* (FRBR) i opisu osnovnih elemenata toga konceptualnog modela, entiteta, atributa i odnosa, kao temelja kasnijeg istraživanja *bibliografske obitelji*. *Bibliografska obitelj* istražena je na primjeru djela *Vlak u snijegu* Mate Lovraka, za uzorak je uzeto devet publikacija i provjereno jesu li ispitivani entiteti zastupljeni u dva odabrana hrvatska knjižnična kataloga.

Ključne riječi: *bibliografske obitelji*, *naddjelo*, FRBR, bibliografska organizacija, entiteti, atributi, odnosi, međunarodna kataložna načela(ICP).

Summary

This thesis focuses on researching the term *bibliographic family* through a selected example, and how are the entities represented in two Croatian library catalogues. To better understand the term *bibliographic family*, it is necessary to explore the theoretical background of it. Therefore, the first part of this thesis presents a short historical overview of the development of bibliographical organisation as a concept and the tasks of a catalogue. Another part of the thesis is dedicated to an overview of *Functional Requirements for Bibliographical Record* (FRBR) and describes basic elements of this conceptual model, entities, attributes and relations, as a basis for latter *bibliographic family* research. *Bibliographic family* was researched through *Vlak u snijegu*, by Mate Lovrak by verifying that 10 publications have the researched entities represented in two chosen Croatian library catalogues.

Keywords: bibliografic families, superwork, FRBR, bibliografic organization, entities, attributes, relations, Statement of International Cataloguing Principles, ICP

1. Uvod

Ovaj diplomski rad podijeljen je u dva dijela. Prvi dio bavi se povijesnim razvojem suvremene bibliografske organizacije, od Antonija Panizzija i njegovih 91 pravila za sastavljanje kataloga, do najnovijih konceptualnih modela. Rad se dotiče tradicionalnih zadataka kataloga i teoretičara koji su o njima pisali, Charlesa A. Cuttera i Seymoura Lubetzkog, te velikog doprinosa Eve Verone kataložnoj teoriji i praksi u okviru IFLA-ine Međunarodne konferencije o kataložnim načelima održane u Parizu 1961. godine. Velik dio rada posvećen je konceptualnom modelu FRBR (*Functional requirements for bibliographic records*) i njegovim osnovnim elementima, entitetima, atributima i odnosima. Osvrnut će se i na IFLA-in dokument *Izjava o međunarodnim kataložnim načelima* (ICP) iz 2009. godine koja zamjenjuju i proširuju *Pariška načela*, te prerađeno izdanje iz 2016. godine. Ovaj dio rada sastavljen je kako bi se lakše i bolje razumjeli pojmovi *bibliografske obitelji* i *naddjela*.

Drugi dio rada posvećen je istraživanju *bibliografske obitelji* kao skupine djela koje imaju zajedničko porijeklo i zajednička obilježja. Pojam *bibliografske obitelji* temelji se na ideji da određena djela imaju značajnu kulturnu vrijednost i pobuđuju veliki interes u javnosti, zbog toga se često izdaju nova izdanja, prevode se na druge jezike i slično. Što je neko djelo duže u društvenoj svijesti, veća je mogućnost da će stvoriti *bibliografsku obitelj*. Također, pokušat će se provjeriti kako se pojam *bibliografske obitelji* uklapa u koncept FRBR i načina stvaranja veza među entitetima. Stvaranje veza među entitetima daju korisniku uvid u članove *bibliografske obitelji*, a veze se mogu stvarati na više načina, o čemu će također biti riječi kasnije u radu. Za analizu i provjeru *bibliografske obitelji* uzeto je devet publikacija kanona hrvatske dječje književnosti *Vlak u snijegu*, između kojih će se pokušati utvrditi veze koje ih povezuju u *bibliografsku obitelj*. Iste publikacije bit će istražene kroz dva hrvatska kataloga, Hrvatskom nacionalnom skupnom katalogu i katalogu Knjižnica grada Zagreba.

2. Knjižnica u koraku s vremenom

Zasluge stvaranja prvog potpunog knjižničkog kataloga pripisuju se grčkom pjesniku i učenjaku Kalimahu, koji je sastavio katalog Aleksandrijske knjižnice, nazvan *Popisi* u 120 knjiga, u kojem je građu katalogizirao prema širokim stručnim skupinama, s bibliografskim podacima o autoru te autentičnosti djela.¹ Katalog nije sačuvan, za njega se doznalo kroz djela drugih autora toga doba, no daje nam na uvid činjenicu da je već u antičko doba postojala potreba za nekim oblikom bibliografske organizacije. Kroz povijest su se pojavljivali i mijenjali različiti knjižnični katalozi, u 19. stoljeću katalozi su bili u obliku knjige, zapisi su bili hijerarhijski, ručno upisana imena autora ispod kojih su se upisivala njihova djela. Održavanje takvih kataloga iziskivalo je veliki napor, za nadopunjavanje kataložnih zapisa trebalo je ostavljati prazan prostor, a nakon što bi se taj prostor popunio ubacivali su se novi zapisi, što je dovelo do toga da su kataložni zapisi bili neuredni i nepregledni, stoga se ideja o katalogu na listićima činila kao odlično rješenje. Masovna proizvodnja kataloga na listićima počela je početkom 20. stoljeća u SAD-u - Kongresna knjižnica distribuirala je kopije kataložnih jedinica knjižnicama po cijeloj zemlji.² „Knjižnični je katalog već dugo okosnica poslanja svih knjižnica. To je prvi alat koji je omogućio pronalazak i pristup informacijama bez ikakvog posrednika, na temelju izravnog povezivanja korisnika s knjižničnom građom.“³

Suvremeno je doba sa sobom donijelo pojavu i razvoj novih informacijskih i komunikacijskih tehnologija, nove informacije se objavljuju neviđenom brzinom, a samim time i potreba za organizacijom takve količine informacija. Pojava novih medija traži uvođenje novih medija i u knjižnice. Knjižnični katalozi pratili su taj razvoj tako da su bibliografski zapisi s kataložnih listića prvo preneseni u format za strojno čitanje, te su na taj način nastali prvi online katalozi. Prvi strojno čitljivi katalozi (OPAC-i) pojavili su se sedamdesetih godina prošlog stoljeća, sastojali su se od kratkog bibliografskog opisa koji je sadržavao podatak o autoru, naslov, godinu izdanja, inventarni broj, signaturu i informaciju o statusu jedinice knjižne građe.⁴ Povijesni razvoj OPAC-a dijeli ih u tri generacije, iako se

¹Hrvatska enciklopedija. Dostupno na: [http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=29932\(22.10.2018.\)](http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=29932(22.10.2018.)).

²Svenonius, Elaine. Intelektualne osnove organizacije informacija. Lokve : „Benja“, 2005. Str., 62.

³Petr Balog, Kornelija. Teorijsko-povijesni pristup tumačenju korisničkog aspekta knjižničkog kataloga. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 59, 1/2 (2016), str. 30. Dostupno i na: <https://www.hkdrustvo.hr/vjesnik-bibliotekara-hrvatske/index.php/vbh/article/view/15>.

⁴Barbarić, Ana. Povijesni pregled razvoja OPAC-a. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 46, 3 / 4 (2003), str. 51. Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh-arhiva/broj/87>.

za treću generaciju ističe da je primjereniji naziv WebPAC, jer mu se može pristupiti putem World Wide Weba.⁵

Kako ističu neki autori,⁶ knjižnične se kataloge duže vremena smatra zastarjelima, neintuitivnima te teškima za upotrebu, da su zapeli u vremenu predračunalne ere. U njima je vrlo teško doći do odgovora na pitanja poput „Koje verzije *Don Quijota* su dostupne u mojoj knjižnici?“ „Koje vrste adaptacija temeljenih na *Don Quijotu* ima moja knjižnica?“ Unatoč modernizaciji korisničkih sučelja, prikaz traženih bibliografskih podataka u osnovi je ostao nepromijenjen, prikazuje se kao linearni popis zapisa. Stoga se ističe kako bi knjižnični katalogi trebali biti funkcionalniji, informativniji te tehnološki napredniji, na primjer u obliku vizualizacije informacija. Isti autori ističu da je postojeća struktura problematična za one koji traže djela povezana s velikim brojem bibliografskih zapisa, primjerice *Harry Potter* ili *Hamlet*, kod kojih se korisnicima prilikom pretraživanja pokaže nekoliko stotina različitih izdanja djela te se zbog toga suočavaju s problemom identificiranja njima relevantne informacije.⁷

⁵Isto, str. 57.

⁶Merčun, Tanja; Žumer, Maja; Aalberg, Trond. Presenting bibliografic families using information visualization: evaluation of FRBR-based prototype and hierarchical visualizations. // Journal of the Association for Information Sciences and Technology 68, 2 (2017), str. 392-411. Dostupno na: [http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=9&sid=f678b9a9-b962-4f64-9e3a-2e333d23fa5e%40sessionmgr120\(22.10.2018.\)](http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=9&sid=f678b9a9-b962-4f64-9e3a-2e333d23fa5e%40sessionmgr120(22.10.2018.)).

⁷Isto, str. 392-393.

3. Bibliografska organizacija

Početkom suvremene organizacije informacija smatra se nastanak djela *Pravila za sastavljanje kataloga tiskanih knjiga Britanskog muzeja* Antonija Panizzija. Antonio Panizzi je od 1831. godine radio u Knjižnici Britanskog muzeja, u početku kao katalogizator, a kasnije i kao voditelj Zbirke tiskanih knjiga. Uprava Britanskog muzeja donijela je 1833. godine odluku o tiskanju novog kataloga tiskanih knjiga, Panizzi je na mjesto voditelja Zbirke tiskanih knjiga imenovan 1837. godine te tako postaje ključna osoba za izradu novog kataloga. Odluka o tiskanju novog kataloga tiskanih knjiga proizašla je iz nezadovoljstva korisnika Knjižnice Britanskog muzeja, abecedni katalog sastavljalo je više knjižničara prema različitim načelima te je njegovo korištenje korisnicima predstavljalo veliki problem. Sljedeće dvije godine Panizzi se intenzivno dopisivao s članovima Odbora upravitelja Britanskog muzeja koji su željeli ubrzati donošenje novih pravila, 1839. godine su odobrili 91 pravilo pomoću kojih se trebao napraviti novi katalog.⁸ Panizzijevo čuveno 91 pravilo davalo je upute kako zabilježiti ime i prezime autora ili naslov djela, no nije se bavilo zadacima kataloga.⁹ Prvi svezak kataloga A, u kojem su objavljena i Pravila, objavljen je 1841. godine i to unatoč Panizzijevom protivljenju, smatrao je da se s tiskanjem kataloga može početi tek nakon revizije cjelokupnog fonda Knjižnice. Ubrzo su se pokazali nedostaci zbog kojih je tiskanje kataloga obustavljeno, a pitanje neuspjeha postavljeno je i u britanskom Parlamentu.¹⁰ Ispitivanje o razlozima neuspjeha vođeno je pred komisijom kraljevskih povjerenika, osnovanom kako bi se preispitalo poslovanje Britanskog muzeja. Panizzi je uspješno branio svoja načela,¹¹ a njegovi odgovori prilikom ispitivanja postavili su temelje moderne teorije katalogizacije, kojim se ističe da knjižnični katalog nije samo popis koji služi pronalaženju građe.¹² „Upornost i strast s kojom je Panizzi branio svoja uvjerenja nadahnuće su svim knjižničarima koji su i danas često prisiljeni stručnošću svojih

⁸Barbarić, Ana. Zadaci suvremenoga knjižničnog kataloga : (doktorski rad). Zagreb : Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, 2009. Str. 6-7.

⁹Petr Balog, Kornelija. Nav. dj., str. 33.

¹⁰Barbarić, Ana. Nav. dj., str. 7.

¹¹Barbarić, Ana. Od zadataka kataloga do postupaka korisnika. // Vizija i stvarnost: zbornik u povodu 40 godina djelovanja Aleksandre Horvat u knjižničarstvu / uredile Daniela Živković i Tatjana Nebesny. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2016. Str. 84-85.

¹²Vukadin, Ana. Model za bibliografsku organizaciju transmedijske građe : (doktorski rad). Zadar : Sveučilište u Zadru, 2017. Str. 11.

argumenata boriti se protiv nerazumijevanja uprava nadređenih tijela, odnosno financijera i osnivača knjižnica.“¹³

Pojam informacije ima mnogo značenja te je teško dati jednu sveobuhvatnu definiciju. Rječnik hrvatskoga jezika informaciju definira kao „priopćenje nekih činjenica s točno navedenim podacima; dojava, obavijest.“¹⁴ Najpoznatija definicija informacije, koja se koristi u informacijskoj teoriji, kaže da informacija „povezuje količinu informacija u poruci s vjerojatnošću njezina pojavljivanja unutar cjeline svih poruka istih duljina koji proizlaze iz danog skupa simbola.“¹⁵ Ipak, Elaine Svenonius smatra da je ova definicija previše specijalizirana za uporabu u organizaciji informacija te predlaže definiciju da informaciju čini sadržaj stvoren od strane ljudskog bića, sadržaj koji je zabilježen i vrijedan čuvanja.¹⁶

Skup informacija bez unaprijed utvrđenog oblika organizacije ne bi bio od velike koristi, te je informacije potrebno razvrstati i organizirati, kako bi dosegle svoju svrhu. Iako se čini da je organizacija informacija istovjetna s bilo kojom drugom organizacijom, u suštini se pokazalo da postoje vrlo velike razlike. Svakako jedna od najvažnijih je ta da se „dva različita entiteta, djela i dokumenti koji ih utjelovljuju, trebaju organizirati i zajedno i u odnosu jedan prema drugome.“¹⁷ Ova nas definicija dovodi do potrebe razlikovanja dvaju pojmova, entiteta, a to su *djelo* i *dokument*. Da bi se informacije (*djelo*) mogle organizirati, klasificirati i učiniti dostupnima većem broju korisnika, potrebno je da su utjelovljene na nekom mediju (*dokumentu*) - papiru, platnu, kamenu, staklu, kompaktnom disku. Razlikovanje *djela* i *knjige* uveo je S.S. Ranganathan 1955. godine, a odnosi se na izraženu misao (*djelo*) i postvarenu misao (*dokument*). Seymour Lubetzky 1960. godine dodatno je razradio ovu teoriju, suprotstavljajući *djelo* i *knjigu*, pri čemu je *djelo* autorov intelektualni proizvod, a *knjiga* je fizički objekt u kojem je to djelo postvareno. Također, „jedno djelo se može pojaviti u više fizičkih objekata, i obrnuto, u jednom se fizičkom objektu može pojaviti nekoliko djela.“¹⁸

¹³ Barbarić, Ana. (2009). Nav. dj., str. 6.

¹⁴ Rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža : Školska knjiga, 2000. Str. 353.

¹⁵ Svenonius, Elaine. Nav. dj., str. 6.

¹⁶ Isto, str. 6-7.

¹⁷ Isto, str. 10.

¹⁸ Isto, str. 9.

Cilj bibliografskih sustava je skupljanje ne samo istih informacija, nego i gotovo istih,¹⁹ odnosno uočiti razliku onoga što nije u potpunosti isto. Jedno se djelo može pojaviti u različitim izdanjima, prijevodi mogu sadržavati različite jezične izražaje, ilustracije mogu biti drugačije, djelo može biti objavljeno u punom ili skraćenom izdanju. To znači da određena djela dijela imaju gotovo isti sadržaj, no ne potpuno isti. Dakle, bibliografska organizacija treba određenu publikaciju identificirati i okupiti.²⁰ Identificirati znači prepoznati sva izdanja određenog djela te ih okupiti i opisati na jednom mjestu, kako bi pružile logičan slijed informacija. Uzmimo za primjer djelo *Robinson Crusoe*, koje ima različita brojna izdanja, različite prijevode, različite ilustracije, no to je ipak sve isto djelo, s različitim sporednim elementima.²¹ Kako dalje navodi Elaine Svenonius, kada se jednom sva izdanja određenog djela pronađu i identificiraju, treba upozoriti na razlike među njima te se razlike moraju „razumljivo i brzo priopćiti“.²²

Djelo i dokument, kako su ga definirali teoretičari, u tradicionalnom se okruženju pojavljuje u stalnom materijalom obliku, ima jasno određen početak i kraj. U 20. stoljeću dolazi do računalne revolucije koja donosi i velike promjene u organizaciju informacija. S novim entitetima javljaju se i nove potrebe organizacije informacija - digitalni dokument nema tu stalnost materijalnog oblika, on može biti nestabilan, bez točno utvrđenih granica, poput hiperteksta ili razmjene elektroničke pošte.²³

3.1. Tradicionalni zadaci/ciljevi kataloga

Organizacija sustava informacija, pa tako i bibliografskih sustava, treba se temeljiti na određenim načelima i zadacima. Prvo načelo povezano je s izradom pravila za stvaranje bibliografskog sustava, ono govori da „pravila moraju biti nužna i dostatna za postizanje ciljeva sustava.“²⁴ Drugo načelo govori da pravila moraju biti razumljiva korisniku, da

¹⁹Isto, str. 11.

²⁰Willer, Mirna; Dunsire, Gordon. Bibliografic information organization in the semantic web. Oxford : Cambridge ; New Delhi: Chandos Publishing, 2013. Str. 27.

²¹Svenonius, Elaine. Nav. dj., str.11.

²²Isto, str. 11.

²³Isto, str. 13.

²⁴Isto, str. 11.

osiguravaju točnost, da poštuju međunarodne norme i da moraju biti dovoljno općenita kako bi obuhvatila sva postvarenja neke informacije.²⁵

Pri korištenju termina ciljevi i zadaci kataloga, kako ističe Ana Barbarić, treba napomenuti da se radi o terminološkoj razlici kod autora anglo-američke i europske katalogne teorije. Tako američki autori poput Charlesa A. Cuttera i Seymoura Lubetzkog pišu o ciljevima kataloga. U hrvatskoj katalognoj terminologiji, zahvaljujući radu Eve Verone, uvriježio se izraz zadaci, sukladno europskoj katalognoj terminologiji. Objavljivanjem studije *Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa* napušta se terminološka razlika, u studiji se ne govori o zadacima ili ciljevima kataloga, nego o uvjetima za funkcionalnost bibliografskih zapisa.²⁶

Prije početka oblikovanja bibliografskog sustava neophodno je odrediti njegove ciljeve. Panizzi je sredinom 19. stoljeća utvrdio da katalog treba skupiti jednake jedinice i razlikovati slične jedinice.²⁷ No, prve izričite ciljeve bibliografskog sustava iznio je 1876. godine Charles Cutter u svom djelu *Rules for Dictionary Catalog*, iz kojih je vidljivo da je promišljao i o potrebama korisnika. Njegov ukršteni katalog u abecednom je nizu redao zapise s pristupnicama do autorova imena, naslova ili predmeta djela, a korisnici su na jednom mjestu mogli pronaći sva djela jednog autora ili djela koja govore o istom autoru.²⁸ Ciljevi ili zadaće kataloga prema Cutteru su:

1. omogućiti da se pronađe knjiga za koju je poznat
 - A. autor
 - B. naslov
 - C. predmet
2. Pokazati što knjižnica posjeduje
 - D. od nekog autora
 - E. o nekom predmetu
 - F. o nekoj vrsti literature;
3. Pomoći u izboru knjige
 - G. s obzirom na izdanje (bibliografski)

²⁵Isto.

²⁶Barbarić, Ana. (2016). Nav. dj., str. 83-84.

²⁷Svenonius, Elaine. Nav. dj., str. 15.

²⁸Petr Balog, Kornelija. Nav.dj., str. 34.

H. s obzirom na vrstu (literarnu ili predmetnu).²⁹

Prvi cilj, cilj pronalaženja, pretpostavlja da korisnik traži poznati dokument, da zna neki od podataka, o autoru, naslovu ili predmetu. Drugi cilj, cilj okupljanja, pretpostavlja da korisnik traži skup dokumenata određenog autora, na primjer sva djela Ivane Brlić Mažuranić, skup dokumenata o određenoj temi ili određenoga žanra. Cilj izbora pretpostavlja da je korisnik našao skup dokumenata sličnog sadržaja i između njih treba odrediti koji mu točno dokument odgovara, na primjer da treba točno određeno izdanje ili točno određenog ilustratora.³⁰ Cutter prepoznaje ciljeve pronalaženja, okupljanja i izbora, i ističe ih na način da odgovaraju, u prvom redu, korisniku.

Te je ciljeve 1960. godine revidirao Lubetzky, ponajprije uvodeći razlikovanje između *djela* i *knjige*. Ranije u radu navedeno je da je *djelo* intelektualni proizvod, a *knjiga* fizički objekt u kojem se djelo postvaruje. Revidirani ciljevi ili zadaci prema Lubetzkom su:

1. Omogućiti *pronalaženje* tražene publikacije ili djela, koje knjižnica posjeduje;
2. *Povezati i skupiti* izdanja određenog djela i djela određenog autora, koje knjižnica posjeduje.³¹

Dakle, Lubetzky ističe potrebu da se u knjižnici moraju locirati i pronaći sva izdanja nekog djela, a zatim povezati sva izdanja istog djela, kao i sva djela istog autora. Drugi zadatak Lubetzky „objašnjava time da djela pojedinog autora mogu biti objavljena pod različitim oblikom njegova imena kao posljedica promjene imena, prijevoda, transliteracije ili čak pogrešaka u pisanju, a različita izdanja istog djela mogu biti objavljena pod različitim stvarnim naslovima iz sličnih razloga te bi bez uvažavanja drugog zadatka bila raspršena u katalogu.“³² Iako je bilo nastojanja da se katalogizacija svede na prvi zadatak kataloga, Lubetzky ističe važnost drugog zadatka za „integritet u učinkovitost kataloga.“³³ Ovi zadaci istaknuti su kako bi pomogli izgradnji bibliografske organizacije koja bi pratila potrebe korisnika te što lakšeg pronalaženja i korištenja publikacija koje posjeduje knjižnica. Knjižničnim stručnjacima sustavi organizacije informacija dio su stručnog rada, no korisnici su različite osobe koje se razlikuju u obrazovanju, spolu, dobi te se iskazuje potreba organiziranja informacija koja bi bila korisna što većem broju ljudi.

²⁹Barbarić, Ana. (2016.). Nav. dj., str. 85-86.

³⁰Svenonius, Elaine. Nav. dj., str.16.

³¹Isto.

³²Barbarić, Ana. (2016). Nav. dj., str. 87.

³³Isto, str. 87-88.

Komisija za ujednačavanje kataložnih pravilnika postojala od 1935. godine, njen rad svodio se na godišnje sastanke u vrijeme održavanja godišnjih sastanaka IFLA-e. Godišnji sastanak IFLA-e održan u Zagrebu 1954. godine donio je veliku promjenu, predsjednik Komisije za ujednačavanje kataložnih pravilnika izvijestio je o spremnosti Unescoa za financiranje ispitivanja o standardizaciji kataložnih pravilnika, nakon čega je osnovana Radna grupa, čiji su rezultati djelovanja izneseni na Međunarodnoj konferenciji o kataložnim načelima u Parizu.³⁴ Radna skupina održala je 1959. godine Preliminarni sastanak u Londonu kao pripremu za Međunarodnu konferenciju o kataložnim načelima, na njemu je „donešen zaključak kako postoji osnova za širok sporazum u pogledu važnijih kataložnih načela.“³⁵ Na Preliminarnom sastanku odlučeno je da će se djelokrug ograničiti na određeni zadatak, te kako bi Konferencija trebala „postići sporazum u pogledu osnovnih načela o izboru i obliku odrednica i redalica u abecednom katalogu. Istaknuto je kako se razmatranje tih načela mora temeljiti na sljedećim pretpostavkama o karakteru kataloga:

a) katalog mora služiti dvojakom zadatku:

1. omogućavanju pronalaženja određene knjige na osnovu autorova imena ili naslova kako su navedeni u toj knjizi,
2. okupljanju na jednom mjestu kataložnih jedinica (kataložnih listića) svih izdanja i prijevoda istoga djela kao i svih djela istog autora.

b) katalog se sastoji od jedne glavne kataložne jedinice (glavnog listića) za svaku knjigu (bibliografsku jedinicu) i onoliko sporednih kataložnih jedinica i uputnica koliko je potrebno.“³⁶

Na Preliminarnom sastanku je dogovoreno i da se o pitanjima u kojima postoji bitna suglasnost ne stavljaju na dnevni red, te je dogovoren popis pitanja o različitim kataložnim praksama o kojima bi se trebao postići načelan sporazum. Temeljem tih pitanja vođene su rasprave na nacionalnim razinama, rasprave su pomogle donošenju stavova koje su zastupale delegacije na Konferenciji. Odbor imenovan u okviru saveza društava bibliotekara Jugoslavije imenovan je 1960. godine, uz Evu Veronu odbor je imao još dva člana, te su zajedno s još jednom predstavnicom Saveza, sudjelovali su na Međunarodnoj konferenciji. Zaključci donošeni na Preliminarnom sastanku iznjedrili su teme za 17 radnih referata

³⁴Isto, str. 1.

³⁵ Barbarić, Ana. (2009). Nav. dj., str. 73.

³⁶ Isto, str. 73-74.

izabраниh stručnjaka, među kojima je bila i Eva Verona, na temelju tih referata tajnik organizacijskog odbora Konferencije A.H. Chaplin izradio je nacrt Načela.³⁷

U duhu rasprava koje su vođene u tom razdoblju, 1961. godine je održano Savjetovanje bibliotekara Hrvatske. Zbog izražene potrebe za suvremenim kataložnim pravilnikom Društvo bibliotekara Hrvatske već je počelo s izradom nacrt, no zbog očekivanja međunarodnih načela sve je stalo. Ipak, knjižničari Hrvatske pripremili su svoje stajalište, koje je u potpunosti podržalo stavove Eve Verone.³⁸ Na „Savjetovanju je Eva Verona iznijela svoj stav da se dvojaki zadatak abecednog kataloga treba raščlaniti u tri posebna zadatka:

1. Katalog mora dati odgovor na pitanje da li u knjižnici postoji određena knjiga (bibliografska jedinica);
2. Katalog mora dati odgovor na pitanje koja izdanja, koji prijevodi, izvaci i sl. određena djela (literarne jedinice) postoje u knjižnici;
3. Katalog mora dati odgovor na pitanje koja djela određenog autora postoje u knjižnici.“³⁹

Iz navedenih zadataka kataloga vidljivo je da se Eva Verona razilazi u mišljenju s Lubetzkim. U članku *Literarna jedinica nasuprot bibliografskoj jedinici* analizira *Kataložna pravila Američkog knjižničarskog društva* te ističe kako je „okupljanje podataka o svim djelima nekog autora koja su u publikaciji zaseban, treći zadatak, kataloga.“⁴⁰ „Verona ističe kako katalog usmjeren na taj zadatak mora okupiti pod jedinstvenom odrednicom sva djela pojedinog autora koja postoje u knjižnici, uključujući i ona objavljena anonimno ili pod pseudonimom.“⁴¹ Seymour Lubetzky prepoznaje dva zadatka kataloga: prvi zadatak omogućuje korisniku kataloga da brzo odredi posjeduje li knjižnica ili ne posjeduje knjigu koju želi, drugi zadatak kataloga je pokazati korisniku kataloga, pod jednim oblikom autorova imena, koja djela pojedinog autora te koja izdanja ili prijevode pojedinog djela knjižnica posjeduje.⁴²

³⁷ Isto, str. 77-78.

³⁸ Isto, str. 76-77.

³⁹ Isto.

⁴⁰ Barbarić, Ana. (2016). Nav. dj., str. 88

⁴¹ Isto.

⁴² Isto, str, 87.

Konferencija u Parizu je okupila izaslanstva iz 53 zemlje i 12 međunarodnih organizacija i do danas je nenadmašena po broju prisutnih katalogskih stručnjaka.⁴³ Kako je istaknula Eva Verona⁴⁴, Međunarodna konferencija u Parizu može se smatrati presudnim događajem u povijesti katalogizacije uopće. Na Konferenciji je usvojen dokument *Izjava o međunarodnim katalogskim načelima*, poznatijim kao *Pariška načela*. U članu 2 govori se o zadacima kataloga:

„Katalog mora biti korisno sredstvo da se utvrdi

2.1. da li knjižnica posjeduje određenu knjigu koja поближе označuje

- a) autor i stvarni naslov, *ili*
- b) ako autor u knjizi nije naveden, tada samo stvarni naslov, *ili*
- c) ako autor i stvarni naslov za identifikaciju nisu prikladni ili nisu dovoljni, tada prikladna zamjena za stvarni naslov;

2.2. a) koja djela određenog autora *i*

- b) koja izdanja određenog djela postoje u knjižnici.“⁴⁵

Potrebno je istaknuti da je oko teksta ovog članka vođena burna rasprava. Organizacijski odbor je predložio da se točka 2.2.a) okupljanje svih djela istog autora i 2.2.b) svih izdanja istog djela, navode kao jedan jedinstveni zadatak abecednoga kataloga, prema određenju zadataka kataloga Seymoura Lubetzkog.. Međutim, Eva Verona je u referatu *Zadaci glavne katalogske jedinice u abecednom katalogu – drugi pristup* osporila takvo određenje „utvrdivši kako se okupljanje svih djela pojedinog autora koji postoje u knjižnici (treći zadatak kataloga po njezinu viđenju) ne može svesti pod problematiku pronalaženja literarnih jedinica (drugi zadatak kataloga) odnosno shvatiti tek kao bitan uvjet za utvrđivanje spomenutih jedinica.“⁴⁶ Jugoslavenska delegacija je, uz podršku delegata C. S. Spaldinga (SAD), L. Brummela (Nizozemska), A. Domanovszkog (Mađarska) i N. Sharifa (Iran), predložila da se podrži prijedlog Eve Verone, konačni tekst člana 2.2. je kompromis između izvorne misli organizacijskog odbora i prijedloga jugoslavenske delegacije.⁴⁷ Deset godina nakon održavanja Konferencije IFLA objavljuje komentirano izdanje *Pariških načela*, komentare je napisala Eva Verona uz pomoć F. G. Kaltwassera, P. R. Lewisa i R.

⁴³ Isto.

⁴⁴ Verona, Eva. Univerzalna bibliografska kontrola i međunarodno ujednačavanje katalogskih postupaka. // *Informatologia Yugoslavica* 8, 1/4 (1976), str. 1. Dostupno i na: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/verona.htm>

⁴⁵ Verona, Eva. Međunarodna načela katalogizacije. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 7, 3/4 (1961). Str. 171.

⁴⁶ Barbarić, Ana. (2016). Nav. dj., str. 89.

⁴⁷ Isto, str. 90.

Pierrota, u njima je piše da je napušteno stajalište da je okupljanje svih djela nekog autora i svih izdanja nekog djela jedinstveni zadatak kataloga. Eva Verona predlaže novu formulaciju:

„Katalog mora biti korisno sredstvo da se utvrdi:

2.2. koja se izdanja određenog djela nalaze u knjižnici; i

2.3. koje se publikacije koje sadržavaju djela određenog autora nalaze u knjižnici.“⁴⁸

U uvodnom dijelu hrvatskog kataložnog *Pravilnika i priručnika za izradbu abecednog kataloga*, Eva Verona još je jasnije provela razdvajanje drugog i trećeg zadaka kataloga, navodeći ih pod zasebnom numeracijom.⁴⁹

Sljedeći važan događaj odvio se 1969. godine u Kopenhagenu na Međunarodnom sastanku kataložnih stručnjaka (*International Meeting of Cataloguing Experts*) na kojem se nastavilo raditi na uspostavljanju međunarodnih standarda za oblik i sadržaj bibliografskih opisa. Na temelju te odluke izrađen je prvi međunarodni standard Međunarodni standardni bibliografski opis omeđenih publikacija (*International Standard Bibliographic Description for Monographic Publications – ISBD(M). Pariška načela* i usvajanje navedenog dokumenta postavili su čvrste temelje za usvajanje međunarodnih bibliografskih pravila te lakšu međunarodnu razmjenu bibliografskih podataka. To je ujedno i početak stvaranja i usvajanja i drugih nacionalnih i međunarodnih pravilnika.⁵⁰

Kraj prošlog tisućljeća donio je veće promjene u razmjeni i organizaciji informacija nego bilo koje razdoblje prije toga. Sve učestalijim i raširenijim korištenjem interneta korisnici su neusporedivo brže i lakše mogli doći do željenih informacija. Isto tako, javljaju se novi mediji za prijenos informacija, koji pred knjižnice stavljaju nove izazove. U novoj okolini počelo se s razvojem i uvođenjem računalnih sustava za izradu i obradu bibliografskih podataka, kao i razvoj nacionalnih i međunarodnih baza podataka. Baze podataka koristile su tisuće knjižnica koje su sudjelovale u programima kooperativne katalogizacije, a taj je proces skratio vrijeme potrebno za katalogizacije u svakoj

⁴⁸ Isto.

⁴⁹ Isto.

⁵⁰ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa: završni izvještaj / IFLA-ina Studijska skupina za uvjete za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. Str.7.

pojedinačnoj knjižnici. Knjižnice su dobile mogućnost povlačenja zapisa iz jednog centra, čime se željela postići i ujednačenost kataložnih zapisa.⁵¹

3.2. Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa (*Functional Requirements for Bibliographic Records- FRBR*)

Konceptualni model FRBR objavljen je 1998. i predstavljao je najveću promjenu u području katalogizacije nakon 1971. godine i objavljivanja prvog izdanja ISBD-a. Iako je postavljen teorijski okvir, njegova praktična uporaba i implementacija ovise o različitim interpretacijama.⁵² U mnoštvu informacija koje su danas dostupne, potrebno je pronaći pravu mjeru, odnosno točno određenu količinu informacija, niti previše niti premalo, koje zadovoljavaju korisnikove potrebe.

Napredak tehnologije pokazao je nedostatke u standardima s kojima su se knjižnice do tada služile, iako su nove tehnologije prihvaćene i uključene, katalozi su nastavili slijediti pravila kataloga na listićima. Rezultat takva načina rada bili su katalozi s velikom količinom informacija, koje je trebalo ručno obraditi, i nedostatkom prikladne strukture koja bi omogućila korisnicima logično pretraživanje. Podaci su bili strukturirani za ljudsko tumačenje, a ne za automatsku obradu, što je unijelo komplikacije i velike zastoje u preuzimanju zapisa. Zbog toga je upravo model FRBR trebao riješiti ove slabosti, pomoći razvoju učinkovitijih kataloga i pojednostaviti prikaz informacija, odnosno okupiti podatke o istom djelu u jednom zapisu. Pored toga, model FRBR trebao je omogućiti razmjenu bibliografskih zapisa među knjižnicama te ih povezati u informacijske mreže.⁵³ Kako ističe Kornelija Petr Balog, FRBR „objedinjuje gotovo sve ranije poznate vrste kataloga i dopušta pristup zapisima prema različitim pristupnicama (autor, naslov, predmet, klasifikacijska oznaka, ključna riječ iz naslova itd.)⁵⁴

Iako se ranije govorilo o zadacima kataloga, FRBR ne opisuje zadatke kataloga nego „korisničke postupke pri pretraživanju i korištenju bibliografskih zapisa u (strojno čitljivim) katalozima i bazama podataka.“⁵⁵ Opći postupci korisnika pri pretraživanju i korištenju

⁵¹Isto, str. 7.

⁵²Picco, Paola; Ortiz Repiso, Virginia. The contribution of the FRBR to the identification of bibliographic relationships: the new RDA-based ways of representing relationships in catalogs. // *Cataloging & Classification Quarterly*, 50 (2012). Str. 622. Dostupno na: DOI: 10.1080/01638374.2012.680847.

⁵³Isto, str. 625.

⁵⁴Petr Balog, Kornelija. Nav. dj., str. 36.

⁵⁵Barbarić Ana. (2016). Nav. dj., str. 91.

kataloga i baza kako ih opisuje studija Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa su sljedeći:

- „podaci se rabe za *pronalaženje* građe koja odgovara kriterijima za pretraživanje koje je naveo korisnik (npr. Pri traženju svih dokumenata o određenom predmetu ili pri traženju snimka objavljena pod određenim naslovom);
- pronađeni podaci rabe se za *identificiranje* entiteta (npr., kako bi se potvrdilo da dokument opisan u zapisu odgovara dokumentu koji je korisnik tražio ili kako bi se razlikovala dva teksta ili zapisa istog naslova);
- pronađeni podaci rabe se za *odabir* entiteta koji odgovara potrebama korisnika (npr., za odabir teksta na jeziku razumljivu korisniku ili inačice računalnog programa kompatibilne hardveru i operativnom sustavu koji su dostupni korisniku);
- podaci se rabe za nabavu ili *dobivanje* pristupa opisanom entitetu (npr., pri naručivanju publikacije, pri davanju zahtjeva za posudbu primjerka iz knjige iz knjižnične zbirke ili za online pristup elektroničkom dokumentu pohranjenom na daljinski dostupnom računalu).“⁵⁶

Potrebno je istaknuti da je studijska skupina dala i preporuke za osnovne nacionalne bibliografske zapise napravljene u nacionalnom bibliografskom središtu, uz napomenu da nacionalne bibliografije obično ne sadrže podatke o *jedinici građe*, pa zbog toga nisu niti navedeni postupci korisnika koji su vezani uz *jedinicu građe*. Prema tome, nacionalni bibliografski zapisi trebali bi pomoći korisniku barem pri:⁵⁷

c) pronalaženju svih *pojavnih oblika* koji postvaruju:

- *djela* za koja je odgovorna određena *osoba* ili *korporativno tijelo*
- različite *izraze* određenog *djela*
- *djela* o određenom predmetu
- *djela* u određenoj nakladničkoj cjelini

d) *pronalaženju* određenog *pojavnog oblika*:

- kada je poznato ime/imena *osobe/osoba* i/ili naziv/nazivi *korporativnog tijela/korporativnih tijela* odgovornih za *djelo*

⁵⁶Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj / IFLA-ina Studijska skupina za uvjete za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. Str.12.

⁵⁷Isto, str. 81.

- kada je poznat naslov *pojavnog oblika*
- kada je poznat identifikator *pojavnog oblika*

- e) identificiranju djela
- f) identificiranju izraza djela
- g) identificiranju pojavnog oblika
- h) odabiru djela
- i) odabiru izraza
- j) odabiru pojavnog oblika
- k) dobivanju pojavnog oblika

Pri usporedbi studije FRBR i *Pariških načela* Svenonius ističe da je iz navedenog vidljiva razlika, jer se ponovno uspostavlja cilj (zadatak) izbora. Također, izrazi knjiga i djelo zamijenjeni su izrazom entiteti, kako bi se ciljevi više povezali s globalnim, neknjižnim okruženjem te kako kriteriji pretraživanja više ne bi bili ograničeni samo na autora, stvarni naslov i predmet.⁵⁸ Također, ista autorica ističe da četiri navedena cilja ili zadatka nisu dostatna, potreban je i peti cilj, cilj kretanja.⁵⁹ Njen prijedlog za dodavanje petog cilja IFLA-a je potvrdila 2009. godine u dokumentu *Izjava o Međunarodnim kataložnim načelima*.⁶⁰ Korisnike koji dođu po informacije možemo razvrstati u dvije skupine, one koji točno znaju što žele i one koji ne mogu točno odrediti predmet svog traženja, ali ga mogu prepoznati kad ga pronađu. Cilj kretanja podrazumijeva kretanje bibliografskom bazom podataka, odnosno „pronaći djela koja su prema danom djelu u odnosu upućivanja, asocijacije ili združivanja; pronaći attribute koji su u odnosu jednakosti, asocijacije i hijerarhije”.⁶¹

Ubrzo nakon FRBR-a pojavili su se novi konceptualni modeli koji su se temeljili na njemu. Prvo 2008. godine *Uvjeti za funkcionalnost autoriziranih podataka: konceptualni model (Functional Requirements for Authority Data – FRAD)*, koji se bavio normativnim podacima, i *Uvjeti za funkcionalnost predmetnih funkcionalnih podataka: konceptualni model (Functional Requirements for Subject Authority Data – FRSAD)*, koji se bavio predmetom dokumenta. Ta tri modela zajedno čine „FRBR obitelj“. Svaki od ta tri konceptualna modela radila je posebna radna skupina, stoga se 2010. godine počelo raditi na

⁵⁸Svenonius, Elaine. Nav. dj., str. 17.

⁵⁹Isto, str. 19.

⁶⁰Petr Balog, Kornelija. Nav. dj., str. 37.

⁶¹Svenonius, Elaine. Nav. dj., str. 20.

objedinjavanju i ujednačavanju modela, a 2015. godine objavljen je prvi nacrt novog modela *FRBR knjižničnog referentnog modela (FRBR – Library Reference Model – FRBR-LRM)*.⁶²

3.2.1. Osnovni elementi FRBR-a

Osnovni elementi FRBR-a su entiteti, atributi i odnosi, a taj se model „temelji na točnom utvrđivanju entiteta bibliografskog zapisa, na svojstvima ili atributima koje se pridaju entitetu i odnosa među entitetima važnim za korisnike.“⁶³ Entiteti, njihovi atributi i uspostavljanje veza među njima tri su ključna elementa tog modela. Navedeni elementi moraju biti prisutni u kataložnom zapisu, no način na koji će oni biti prikazani nije propisan. Iako je taj model objavljen još 1998. godine, još uvijek nije uspio unijeti željene promjene u kataložnu tradiciju. S obzirom na to da je on teorijski model, njegova implementacija je ovisila o različitim interpretacijama, te se stoga pokazala potreba stvaranja specifičnih uputa o objektima i stvaranjima veza među njima.⁶⁴

3.2.2. Entiteti

Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa definiraju entitete kao „ključne predmete zanimanja korisnika bibliografskih zapisa.“⁶⁵ Entiteti se dalje dijele u tri skupine. U prvoj skupini su entiteti koji sadržavaju proizvode umjetničkog ili intelektualnog nastojanja te njihova materijalna postvarenja. Drugu skupinu čine entiteti odgovorni za intelektualni ili umjetnički sadržaj, dok treću skupinu entiteta čine predmeti intelektualnog ili umjetničkog nastojanja.⁶⁶

Entiteti prve skupine

Entitete prve skupine čine *djelo, izraz, pojavni oblik i jedinica građe*, to su proizvodi intelektualnog i umjetničkog nastojanja te predstavljaju različite vidove korisničkih interesa. Potrebno je napomenuti da entiteti *djelo* i *izraz* predstavljaju umjetnički i intelektualni sadržaj, dok entiteti *pojavni oblik i jedinica građe* odražavaju fizički oblik.⁶⁷ „*Djelo* se

⁶²Petr Balog, Kornelija. Nav. dj., str. 25-48.

⁶³Blažević, Dorica. Katalogizacija: priručnik za stručni ispit. Zagreb : Dominović, 2011. Str. 21.

⁶⁴Picco, Paola; Ortiz Repiso, Virginia. Nav. dj., str. 623.

⁶⁵Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj / IFLA-ina Studijska skupina za uvjete za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. Str. 15.

⁶⁶Isto.

⁶⁷Isto.

realizira kroz *Izraz*, koji se ostvaruje u *Pojavnom obliku*, koje se opet primjenjuje u *Jedinici građe*.“⁶⁸

Djelo je apstraktan pojam koji ne postoji u materijalnom obliku, stoga mu je vrlo teško odrediti točne granice. Taj entitet uključuje *djelo* kao pojedinačnu realizaciju i *izraze djela*. „U praksi, djelo definirano kao entitet u modelu služi brojnim namjenama. Ono nam omogućuje imenovanje i uspostavljanje odnosa s apstraktnom intelektualnom ili umjetničkom kreacijom koja obuhvaća sve pojedinačne izraze tog djela.“⁶⁹ Primjer za taj entitet je:

d1 *Robinson Crusoe* Daniela Defoea

i1 izvorni tekst na engleskom jeziku

i2 prijevod na hrvatski jezik

U slučajevima kada je u izmjeni djela korišten značajan stupanj intelektualnog ili umjetničkog napora, tada FRBR govori o novom djelu te se slijedom toga različite preradbe, preradbe za djecu, parodije, sažeci, izvaci, varijacije na temu i sl. smatraju novim djelom.⁷⁰ Primjer je:

d1 roman *Osmi povjerenik* Renata Baretića

d2 film *Osmi povjerenik* Ivana Salaja

Entitet *izraz* znači „intelektualnu ili umjetničku realizaciju djela u obliku alfa-numeričkog, glazbenog ili koreografskog zapisa, zvuka, slike, objekta, pokreta itd., ili u bilo kojoj kombinaciji navedenih oblika.“⁷¹ Svaka preinaka teksta, pa čak i ona najmanja, rezultira promjenom teksta i stvaranjem novog djela. Kako bismo razlikovali sadržaj više različitih realizacija istog *djela*, pomaže nam entitet *izraz*. Primjer je:

d1 *Bijeli jelen* Vladimira Nazora

i1 ilustracije za prvo izdanje Josipa Generalića

i2 metodička obrada Sanje Božić, ilustracija Pike Vončine

⁶⁸Blažević, Dorica. Nav. dj., str.21.

⁶⁹Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj / IFLA-ina Studijska skupina za uvjete za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. Str. 19.

⁷⁰Barbarić, Ana. Entitet izraz konceptualnog modela FRBR: od teorijskog značaja do praktične primjene. // 12. seminar arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture / uredila Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009. Str. 145.

⁷¹Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj / IFLA-ina Studijska skupina za uvjete za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. Str. 20.

Treći entitet je *pojavni oblik* i označava fizičko postvarenje *izraza djela*. *Pojavni oblik* djela je fizički oblik, opipljiv objekt, za razliku od prijašnja dva entiteta koja su apstraktnog oblika. „Kada se *djelo* realizira, dobiveni izraz *djela* može se postvariti u mediju poput papira, audio-vrpce, video-vrpce, platna, gipsa itd.“⁷² *Pojavni oblik* obuhvaća vrlo širok raspon građe, kao što su rukopisi, knjige, zemljopisni plakati, filmovi, plakati, CD-ROM itd. *Pojavni oblik* nekog djela može se pojaviti samo u jednom primjerku, npr. rukopis autora ili izvorna slika nekog slikara, ili se može pojaviti u više primjeraka, npr. naklada knjige ili film na DVD-u. Ako tijekom proizvodnog postupka dođe do promjene oblika, izmjena, dodavanja, izostavljanja itd., novi se proizvod smatra novim *pojavnim oblikom*.⁷³ Primjer ovog entiteta je:

d1 *Priče iz davnine* Ivane Brlić Mažuranić

i1 izvorni tekst na hrvatskom jeziku

po1 knjiga koju je 1916. objavila Matica hrvatska

po2 knjiga koju je 1969. objavila Mladost

i2 zvučna knjiga

po1 zvučna knjiga u MP3 formatu i daisy formatu + e-knjiga koju je 2014. objavila
Zaklada čujem, vjerujem, vidim

Zadnji entitet u ovoj skupini je *jedinica građe* i označava konkretan oblik, pojedinačni primjerak *pojavnog oblika*. Taj entitet najčešće se pojavljuje u pojedinačnom fizičkom objektu, npr. jedan CD, jedna knjiga. Postoje i slučajevi u kojima se jedinica građe sastoji od više fizičkih objekata, npr. snimak objavljen na tri zasebna CD-a i slično. Najčešće je *jedinica građe* jednaka *pojavnom obliku*, s obzirom na intelektualnu sadržaj i fizički oblik, no postoje situacije kada se jedinice građe jednakog pojavnog oblika mogu razlikovati kao rezultat različitih radnji, poput različitih oštećenja, knjižničnog uveza, nedostatka stranica i slično. Pomoću jedinice građe identificiramo pojedinačni primjerak pojavnog oblika.⁷⁴ Primjer za taj entitet je:

d1 *O mamama sve najbolje* Sanje Pilić

i1 izvorni autorov tekst

⁷²Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa: završni izvještaj., str. 21.

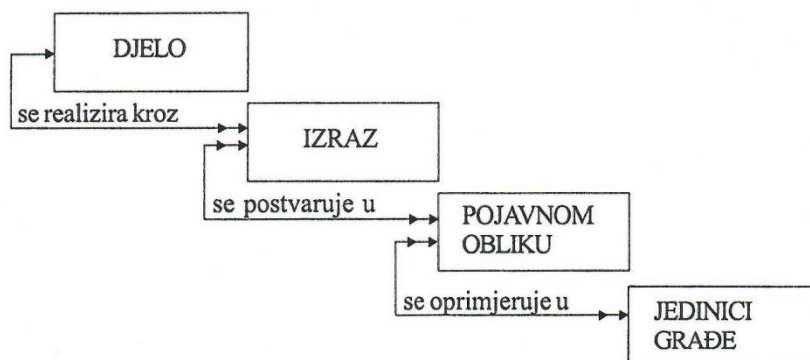
⁷³Isto, str. 21-22.

⁷⁴Isto, str. 24-25.

po1 knjiga tiskana 2009. u Zagrebu

jg1 primjerak s potpisom autorice

Cijela struktura odnosa entiteta prve skupine prikazana je na slici ispod. *Djelo* se može realizirati u više *izraza*, ali *izraz* je realizacija samo jednog *djela*. Entitet *izraz* može se postvariti u jednom ili više *pojavnih oblika*, kao i što se entitet *pojavni oblik* može postvariti u jednom ili više *izraza*. Entitet *pojavni oblik* može se pojaviti u jednoj ili više *jedinica građe*, dok se *jedinica građe* može pojaviti samo u jednom *pojavnom obliku*.⁷⁵

Slika 1. Entiteti prve skupine i osnovni odnosi⁷⁶

Entitet *djelo* je apstraktna umjetnička ili intelektualna kreacija i ne postoji u materijalom obliku, zbog toga je teško odrediti točne granice tog entiteta te se granice mogu različito tumačiti u različitim kulturama. Zato se različiti prijevodi, skraćivanja i proširivanja teksta, preinačavanja ili osuvremenjivanja teksta smatraju različitim *izrazima* istog izvornog *djela*.⁷⁷

Entiteti druge skupine

Entitet druge skupine čine nositelji odgovornosti za umjetnički ili intelektualni sadržaj, fizičku proizvodnju i raspačavanje te čuvanje entiteta prve skupine. To su *osobe* i *korporativna tijela*.⁷⁸ Entitet osobe ili pojedinca odnosi se na žive ili pokojne pojedince, i to u slučaju kada su uključene u stvaranje *djela* kao autori, skladatelji umjetnici, prevoditelji itd., te ako su predmet *djela* u biografskim ili autobiografskim *djelima*. Taj entitet omogućuje

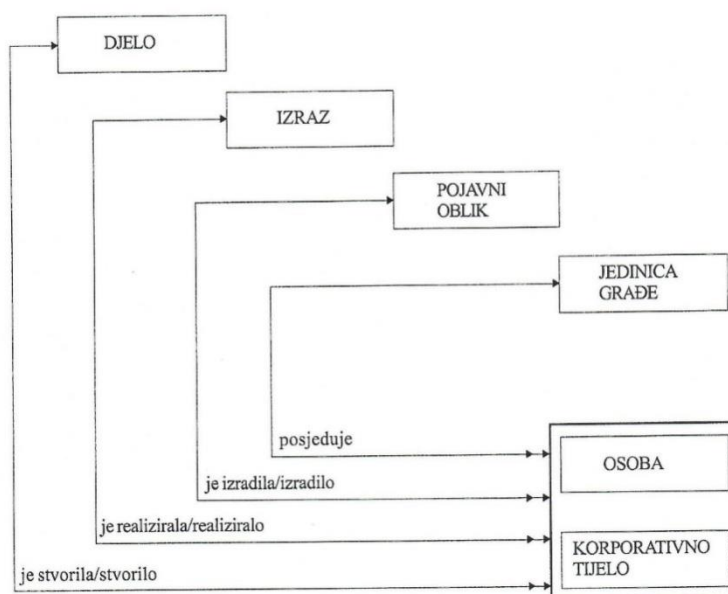
⁷⁵Isto, str. 15.

⁷⁶Isto.

⁷⁷Isto, str. 18.

⁷⁸Isto, str. 16.

dosljedno imenovanje i identificiranje određene *osobe* te omogućuje uspostavljanje odnosa između imena *osobe* i *djela* ili *izraza djela*.

Slika 2. Entiteti druge skupine i odnosi povezani s odgovornošću⁷⁹

Entitet osoba obuhvaća žive i pokojne pojedince uključene u stvaranje i izradu *djela*, kao što su autori, skladatelji, umjetnici, urednici, prevoditelji, ilustratori, ili su predmet *djela*, na primjer predmet biografskog djela, povijest i slično. Pomoću tog entiteta dosljedno se imenuju i identificiraju pojedinci „neovisno o tome kako se njihovo ime javlja u bilo kojem izrazu ili pojavnom obliku djela.“⁸⁰ Primjeri tog entiteta su:

o1 Ivana Brlić Mažuranić

o2 Haruki Murakami

o3 Vatroslav Lisinski

Entitet *korporativno tijelo* obuhvaća organizaciju ili skupinu pojedinaca ili organizacija koji djeluju kao cjelina. Prepoznamo ih tako što djeluju pod određenim nazivom za prigodno okupljenu skupinu, kao što je skup, konferenciju, kongres, izložbu, festival, te organizacije teritorijalne vlasti, kao što su općine, pokrajine, županije, države.⁸¹ „...Korporativna tijela smatraju se entitetima samo dotle dok su uključena u

⁷⁹Isto.

⁸⁰Isto, str. 25.

⁸¹Isto, str. 26.

stvaranje i izvedbu *djela* (npr. pokrovitelj ili naručitelj djela itd.) ili su predmet djela (npr. predmet povijesti itd.)⁸² Primjeri tog entiteta su:

kt1 Hrvatsko knjižničarsko društvo

kt2 Simfonijski orkestar HRT-a

kt3 Hrvatski školski muzej

Entiteti treće skupine

Entitete treće skupine čine *pojam*, *objekt*, *događaj* i *mjesto*⁸³ te služe kao predmet *djela*. *Pojmom* se određuje apstraktna predodžba ili ideja, čine ga područja znanja, teorije, različite filozofske, religijske i druge škole mišljenja, zatim običaji, tehnike. Potrebno je istaknuti da se pojmovi smatraju entitetima samo dok su predmet *djela*.⁸⁴ Primjeri ovog entiteta su:

p1 teorija književnosti

p2 psihologija

p3 knjižničarstvo

Objekt opisuje materijalnu stvar koja može biti živog ili neživog pojavnog oblika u prirodi, proizvode ljudskog stvaralaštva, kao i objekte koji više ne postoje. Primjeri entiteta su:

ob1 jabuka

ob2 konj

ob3 Zagrepčanka

Događaj čine djelovanje ili pojava, a obuhvaćaju široki raspon djelovanja i pojava kao predmeta *djela*, poput povijesnih događanja, epoha, era⁸⁵. Primjeri tog entiteta su:

do1 humanizam i renesansa

⁸²Isto, str. 26.

⁸³Isto, str. 17.

⁸⁴Isto, str. 26-27.

⁸⁵Isto, str. 28.

do2 Tridesetogodišnji rat

do3 Hrvatsko proljeće

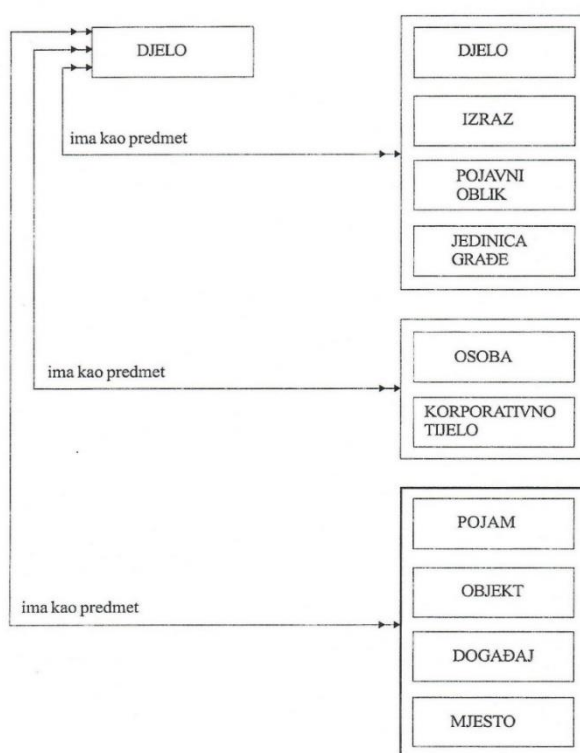
Zadnji entitet je entitet *mjesto*, a odnosi se na lokalitet, odnosno široki raspon zemaljskih, izvanzemaljskih, povijesnih, suvremenih, zemljopisnih lokaliteta.⁸⁶

mj1 Nacionalni park Brijuni

mj2 Velebit

mj3 Hušnjakovo brdo

Na slici 3. entiteti treće skupine označeni su tamnijim obrubom. Kao što je na istoj slici vidljivo, prikazani su odnosi između entiteta *djelo* iz prve skupine i entiteta treće skupine. Predmetom *djela* može biti jedan ili više *pojmov*, *objekata*, *dogadaja* i *mjesta*, isti odnos vrijedi i u suprotnom smjeru, jedan *pojam*, *objekt*, *dogadaj* ili *mjesto* može biti predmetom jednog ili više *djela*.⁸⁷

Slika 3. Entiteti treće skupine i predmetni odnosi⁸⁸

⁸⁶Isto, str. 28.

⁸⁷Isto, str. 17-18.

⁸⁸Isto, str. 17.

3.2.3. Atributi

Entiteti, navedeni u prijašnjem poglavlju, povezani su određenim svojstvima ili atributima. Ti atributi služe korisnicima kako bi lakše oblikovali upite te protumačili dobivene odgovore pri potrazi za podacima o entitetu koji ih zanima. Atributi se mogu podijeliti u dvije kategorije, jednoj kategoriji pripadaju atributi koji su neodvojivo povezani s entitetima, u drugoj kategoriji imamo attribute koji su im pripisani izvana. Atributi prve kategorije sadržavaju fizička svojstva, poput fizičkog medija ili dimenzija nekog predmeta, zatim tu su i opisni podaci, poput onih koji se pojavljuju na naslovnoj stranici ili omotu. Ti se atributi mogu odrediti već pri samom pregledu entiteta. Atributi druge kategorije dodijeljeni su entitetu, nazivaju se i označitelji, na primjer to može biti broj skladbe u tematskom katalogu, ili kontekstualni podaci, na primjer politički kontekst u kojem je djelo napisano. Pripisani atributi često upućuju na neki vanjski izvor.⁸⁹

Kako se navodi u *Uvjetima za funkcionalnost bibliografskog zapisa: završni izvještaj*, atributi su opisani na logičkoj razini, odnosno onako kako korisnik vidi određene attribute entiteta, poput atributa entiteta *osoba*, *korporativno tijelo*, *pojam*, *objekt*, *dogadaj* i *mjesto*. Dalje u tekstu bit će navedeni atributi svih entiteta, izvori koji su korišteni u analizi bili su *Međunarodni standardni bibliografski opisi*(ISBD-i), *Priručnik za UNIMARC*, *Smjernice za izradu preglednih kataložnih jedinica i uputnica*, *Smjernice za izradu predmetnih preglednih kataložnih jedinica i uputnica*.⁹⁰

Atributi djela

Atributi djela su naslov *djela*, oblik *djela*, datum *djela*, drugo razlikovno obilježje, predviđeni završetak, kategorija korisnika, kontekst *djela*, način izvedbe (glazbeno djelo), brojevana oznaka (glazbeno djelo), tonalitet (glazbeno djelo), koordinate (kartografsko djelo), ravnodnevica (kartografsko djelo)

Atributi izraza

Atributi *izraza* su naslov *izraza*, oblik *izraza*, datum *izraza*, jezik *izraza*, drugo razlikovno obilježje, mogućnost proširenja *izraza*, mogućnost izmjene *izraza*, opseg *izraza*, sažimanje sadržaja, kontekst *izraza*, kritički osvrt na *izraz*, ograničenja uporabe *izraza*, način obrojčavanja (serijska publikacija), očekivana učestalost izlaženja (serijska publikacija),

⁸⁹Isto, str. 31.

⁹⁰Isto, str. 32.

vrsta partiture (notni zapis), način izvedbe (notni zapis ili zvučni zapis), mjerilo (kartografski prikaz/predmet), projekcija (kartografski prikaz/predmet), tehnika prikaza (kartografski prikaz/predmet), prikaz reljefa (kartografski prikaz/predmet), geodetsko, mrežno i visinsko mjerilo (kartografski prikaz/predmet), tehnika bilježenja (daljinsko opažanje), posebna obilježja (daljinsko opažanje), tehnika (grafika ili projicirana slika).

Atributi pojavnog oblika

Atributi *pojavnog oblika* su naslov *pojavnog oblika*, podatak o odgovornosti, oznaka izdanja/novog otiska, mjesto izdavanja/raspačavanja, nakladnik/raspačavatelj, datum izdavanja/raspačavanja, proizvođač, podatak o nakladničkoj cjelini, oblik nositelja, opseg nositelja, fizički medij, način snimanja, dimenzije nositelja, identifikator *pojavnog oblika*, izvor za nabavu/odobrenje pristupa, uvjeti dostupnosti, ograničenja pristupa *pojavnog obliku*, vrsta slova (tiskana knjiga), veličina slova (tiskana knjiga), folijacija (stara tiskana knjiga), kolacija (stara tiskana knjiga), status izlaženja (serijska publikacija), broježani podaci (serijska publikacija), brzina izvođenja (zvučni zapis), širina brazde (zvučni zapis), vrsta rezanja (zvučni zapis), raspored kanala na vrpici (zvučni zapis), vrsta zvuka (zvučni zapis), posebna obilježja reprodukcije (zvučni zapis), boja (slika), omjer smanjenja (mikrooblik), polaritet (mikrooblik ili vizualna projekcija), generacija (mikrooblik ili vizualna projekcija), format prikazivanja (vizualna projekcija), zahtjevi sustava (elektronička građa), svojstva datoteke (elektronička građa), način pristupa (daljinski dostupna elektronička građa), adresa za pristup (daljinski dostupna elektronička građa).

Atributi jedinice građe

Atributi *jedinice građe* su identifikator *jedinice građe*, identifikator jedinstvenosti, podrijetlo jedinice građe, oznake/posvete, povijest izlaganja, stanje *jedinice građe*, povijest postupka zaštite, predviđeni postupak zaštite, ograničenja pristupa *jedinici građe*.

Atributi osobe

Atributi *osobe* su ime *osobe*, datumi povezani s *osobom*, naslov *osobe*, druge oznake povezane s *osobom*.

Atributi korporativnog tijela

Atributi *korporativnog tijela* su naziv *korporativnog tijela*, broj povezan s *korporativnim tijelom*, mjesto povezano s *korporativnim tijelom*, datum povezan s *korporativnim tijelom*, druge oznake povezane s *korporativnim tijelom*.

Atributi *pojma*

Atribut pojma je izraz za *pojam*.

Atributi *objekta*

Atribut objekta je izraz za *objekt*.

Atributi *događaja*

Atribut događaja je izraz za *događaj*.

Atributi *mjesta*

Atribut za mjesto je izraz za *mjesto*.

3.2.4. Odnosi

Ideja bibliografskih odnosa nije nova - Antonio Panizzi je u svojim pravilima za Knjižnicu Britanskog muzeja naglasio veze koje su postojale između različitih izdanja istog djela. Cutter je također naglasio potrebu stvaranja veza koje bi omogućile okupljanje djela jednog autora, teme ili književnoga žanra. Barbara Tillet kaže da su bibliografske veze bitne za uspostavljanje strukture kataloga te omogućavaju korisniku vizualizaciju entiteta u knjižničnoj zbirci.⁹¹ Važnost stvaranja veza istaknuo je i Lubetzky - ona pomažu korisniku u kretanju kroz katalog i usmjeravaju prema srodnoj građi u knjižničnom fondu.⁹² Ana Vukadin tvrdi da stvaranje veza korisniku nudi istraživanje fonda i ispunjavanje njegovih potreba prema informacijskom upitu, ali nudi i više od toga „zahvaljujući vezama među predmetnim i klasifikacijskim podacima opseg tog istraživanja može se proširiti s knjižničnog fonda na čitavo područje znanja koje je predmet zanimanja korisnika. Jedan od važnih ishoda takvog istraživanja može biti tzv. 'sretno otkriće' (serendipity), odnosno pronalaženje građe i informacija koje korisnik nije početno predvidio, ali koji odgovaraju njegovim implicitnim informacijskim potrebama, znatiželji, užitku itd.“⁹³

⁹¹Tillet, Barbara. Citirano prema: Picco, Paola; Ortiz Repiso, Virginia. Nav. dj., str. 627.

⁹²Lubetzky, Seymour. Writings on the classical art of cataloging / compiled and edited by Elaine Svenonius, Dorothy McGarry. Englewood : Libraries Unlimited, 2001. Str. 270. Citirano prema: Vukadin, Ana. Model za bibliografsku organizaciju transmedijske građe : (doktorski rad). Zadar : Sveučilište u Zadru, 2017. Str. 11.

⁹³Vukadin, Ana. Nav. dj., str. 11.

3.3. Izjave o međunarodnim kataložnim načelima (*Statement of International Cataloguing Principles – ICP*)

Četrdeset i više godina nakon usvajanja *Pariških načela*, IFLA 2009. godine objavljuje dokument koji donosi potpuno nova načela, temeljena na IFLA-inom konceptualnom modelu FRBR-u. Kako se ističe odmah u uvodu Izjave, ta načela zamjenjuju i proširuju *Pariška načela* te uključuju sve vrste građe, a ne samo tekstualna djela.⁹⁴ Inicijativa je pokrenuta 2001. godine, a rad na samom dokumentu počeo je 2003. godine organiziranjem pet sastanaka kataložnih stručnjaka. Sastanci su se održavali jednom godišnje u različitim dijelovima svijeta, s idejom i ciljem usvajanja međunarodnih kataložnih načela i stvaranja međunarodnoga kataložnog pravilnika. Inicijativa je pokrenuta zbog osuvremenjavanja i prilagođavanja kataložnih načela potrebama OPAC-a i WebPAC-a, odnosno prilagođavanja online knjižničnih kataloga njihovim korisnicima. No, situacija oko stvaranja međunarodnog kataložnog pravilnika pod okriljem IFLA-e došla je u stanje mirovanja, a 2008. godine izašlo je novo izdanje anglo-američkih kataložnih pravila pod nazivom RDA (*Resource Description and Access*) s ciljem da postane međunarodni kataložni pravilnik.⁹⁵ Kako ističe Kornelija Petr Balog, kataložni pravilnik RDA temeljen je i na FRBR i FRAD modelima te je preuzeo korisničke zadatke od FRBR-a: *pronaći, identificirati, odabrati i pristupiti* te dodaje još jedan zadatak koji glasi: *razumjeti*.⁹⁶

Prvi cilj načela iz 2009. izgradnja je kataloga primjerenog korisniku, s nadom da će „ova načela povećati međunarodno dijeljenje bibliografskih i autoriziranih podataka, te voditi stvaratelje kataložnih pravilnika u njihovim nastojanjima da izrade međunarodni kataložni pravilnik.“⁹⁷ Prelaskom s kataloga na listićima na online kataloge većina knjižnica izgradila je jedan jedinstveni katalog koji okuplja sve vrste građe, umjesto dotadašnje tradicije posebnih kataloga za svaku od knjižničnih zbirki.⁹⁸

Načela čine:

1. Opseg

⁹⁴Izjava o međunarodnim kataložnim načelima. 2009. Dostupno na: https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2009-hr.pdf (22. 10. 2018.)

⁹⁵Willer, Mirna; Barbarić, Ana. Međunarodna kataložna načela: prikaz i analiza. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 52, 1/4 (2009), str. 19-20. Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh-arhiva/broj/99>

⁹⁶Petr Balog, Kornelija. Nav.dj., str. 41.

⁹⁷Izjava o međunarodnim kataložnim načelima. 2009.

⁹⁸Willer, Mirna; Barbarić, Ana. Nav.dj., str. 24.

2. Opća načela
3. Entiteti, atributi i odnosi
4. Ciljevi i zadaci kataloga
5. Bibliografski opis
6. Pristupnice
7. Osnove za mogućnosti pretraživanja.⁹⁹

Kako je u Izjavi istaknuto, ta načela nastavljaju se na velike svjetske kataložne tradicije u nadi da će „povećati međunarodno dijeljenje bibliografskih i autoriziranih podataka, te voditi stvaratelje kataložnih pravilnika u njihovim nastojanjima da izrade međunarodni kataložni pravilnik.“¹⁰⁰ U Općim načelima istaknuto je da više načela upravlja izradbom kataložnih pravilnika, kao najvažnije načelo navodi se usmjerenost korisniku, dok ostala načela nisu poredana nekim posebnim redoslijedom.¹⁰¹ Opća načela su:

- 2.1. Primjerenost korisniku. Odluke koje se donose prilikom izrade opisa i nadziranih oblika imena za pristup trebaju uzeti u obzir korisnika.
- 2.2. Opća uporaba. Normalizirani rječnik koji se upotrebljava u opisu i pristupu treba biti usklađen s rječnikom većine korisnika.
- 2.3. Prikazivanje. Opisi i nadzirani oblici imena trebaju se temeljiti na opisu kojim se opisuje entitet sam.
- 2.4. Točnost. Opisani entitet treba biti vjerno prikazan.
- 2.5. Dostatnost i nužnost. Treba uključiti samo one elemente opisa i nadziranih oblika imena za pristup koji su potrebni kako bi se udovoljilo postupcima korisnika i koji su bitni za jedinstvenu identifikaciju entiteta.
- 2.6. Značajnost. Podatkovni elementi trebaju biti bibliografski značajni.
- 2.7. Ekonomičnost. Kad postoje alternativni načini postizanja cilja, potrebno je odabrati onaj koji unapređuje ekonomičnost (tj., najmanji trošak ili najjednostavniji pristup).

⁹⁹Izjava o međunarodnim kataložnim načelima. 2009.

¹⁰⁰Isto.

¹⁰¹ Isto.

2.8. Ujednačenost i normizacija. Opisi i izrada pristupnica trebaju biti normirani u opsegu i mjeri koja je moguća. Time se omogućuje veća ujednačenost i povećava mogućnost dijeljenja bibliografskih i autoriziranih podataka.

2.9. Integracija. Opisi svih vrsta građe i nadziranih oblika imena entiteta trebaju se temeljiti na zajedničkom skupu pravila u opsegu koji je moguće postići.¹⁰²

Prerađeno izdanje *Međunarodnih kataložnih načela* IFLA je izdala 2016. godine, u njemu se govori o novim kategorijama korisnika (*new category of users*), okruženju u otvorenom pristupu (*open acces environment*), interoperabilnosti i dostupnosti podacima (*interoperability and accesability of data*), značajkama alata za pronalazak (*features of discovery tools*) te o značajnim promjenama ponašanja korisnika (*significant change of user behaviour*).¹⁰³ Prerađeno izdanje ima trinaest općih načela, u odnosu na izdanje iz 2009. godine uvedena su četiri nova opća načela:

2.10. Interoperabilnost (*interoperability*)

2.11. Otvorenost (*openness*)

2.12. Dostupnost (*acessability*)

2.13. Racionalnost (*rationality*)

Kako se ističe u općim načelima, prvo načelo koje se odnosi na korisnika (*convenience of the user*) je najvažnije, dok ostala opća načela nisu napisana prema određenom redu važnosti.¹⁰⁴

¹⁰² Isto.

¹⁰³ Statement of International cataloguing crinciples (ICP) / by IFLA Cataloguing Section and IFLA Meetings of Experts on an International Cataloguing Code. 2016. Edition with minor revisions, 2017. Str. 4. Dostupno na: https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2016-en.pdf (28.11.2018.)

¹⁰⁴ Isto, str. 5-6.

4. Naddjelo i bibliografska obitelj

Smatra se je da Patrick Wilson, u svojoj knjizi *Two Kinds of Power*, prvi uveo pojam *bibliografske obitelji*. U ovom kapitalnom djelu na području bibliografske kontrole Wilson je postavio parametre, kako ih je sam nazvao, bibliografskog univerzuma, koji se kreću oko *djela*, a ne oko knjige. Njegova teorija kasnije će biti utkana i u model FRBR. *Bibliografska obitelj* temelji se na ideji da su određena djela kulturne prekretnice, odnosno imaju veliku kulturnu vrijednost i pobuđuju veliki interes u određenim društvenim sredinama. Ona okuplja sva djela koja su stvorena kroz vrijeme oko jednog određenog djela. Kako ističe jedno istraživanje, koje je u analizu obuhvatilo 1836 *best-sellera*, samo jedno djelo nije stvorilo *bibliografsku obitelj*, koja se sastoji od različitih izdanja, prijevoda, kritičkih osvrti i slično.¹⁰⁵

„Netko može stvoriti novi tekst koji objašnjava prvi tekst, koji ga sažima kritizira, i tako unedogled. Sve su to izvedenice primarnog teksta. Kad se jednom nalazi u bibliografskom univerzumu, prvi tekst može postati predač u velikoj obitelji drugih tekstova koji su na neki način povezani s njim. To je univerzum tekstova, od kojih opet svaki može stvoriti nova izdanja i verzije, svijet u koji nas katalog uvodi, u koji nam katalog daje uvid.“¹⁰⁶ Pojam naddjelo (*superwork*) imenovala je Elaine Svenonius, a on opisuje apstraktan intelektualni koncept, koji predstavlja autorovu ideju prije samog nastanka djela.¹⁰⁷ Koncept naddjela ili mreže djela predstavlja ideju da je jedno djelo „čvor“ oko kojeg je okupljena obitelj. Na primjer, mreža djela nastala oko *Don Quijote da la Mancha*, uključujući izdanja, prijevode, anotirana djela, kritike, eseje i tako dalje, ima više od pet tisuća zapisa u katalogu Nacionalne knjižnice Španjolske.¹⁰⁸ Kako ističe Ramatollah Fattahi,¹⁰⁹ krajnji cilj koncepta naddjela je ilustrirati koliko je velika *bibliografska obitelj*, koje vrste entiteta su povezane s djelom, koje vrste veza postoje između djela te kako su organizirana srodna djela. Konačan ishod pretraživanja zapisa naddjela u katalogu bio bi stvaranje mentalnih mapa koje bi korisniku pomogle pri obradi i organizaciji dobivenih informacija.¹¹⁰ Kada uspoređuje postojeće bibliografske zapise (ISBD i MARC format),

¹⁰⁵Picco, Paola; Ortiz Repiso, Virginia. Nav. dj., str. 627.

¹⁰⁶Wilson, Patrick. Citirano prema: Willer, Mirna; Dunsire, Gordon. Nav. dj., str. 27.

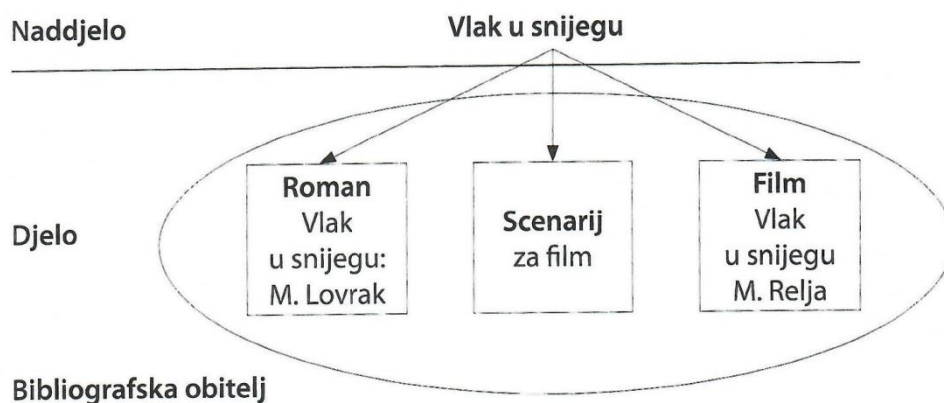
¹⁰⁷Smiraglia, Richard P. Bibliographic Families and Superworks. // Understanding FRBR: what it is and how will affect our retrieval tools / edited by Arlene G. Taylor. Str. 78-79.

¹⁰⁸Picco, Paola; Ortiz Repiso, Virginia. Nav. dj., str. 627.

¹⁰⁹Fattahi, Ramatollah. Nav. dj., str. 15.

¹¹⁰Isto, str. 18.

Fattahi uočava da zapis naddjela predstavlja jasniju sliku i objašnjava složene dijelove kataloga, spaja neočekivano ili dijelove koje je inače teško spoznati i razumjeti. Na taj način korisnici mogu doznati od kataloga više nego što su očekivali.¹¹¹

Slika 4. *Bibliografska obitelj*¹¹²

Odnos između kategorija naddjelo i *bibliografska obitelj* vidljiv je na slici 4., naddjelo je *Vlak u snijegu* Mate Lovraka, intelektualna ostvarenja nastala na osnovi tog djela, kao što su scenarij za film, film, različiti prijevodi i izdanja, čine *bibliografsku obitelj*.

Vrijednost knjižničnoga kataloga nije samo u činjenici da korisniku pruži relevantne informacije, nego i tome da mu pruži uvid u bibliografski univerzum u kojem su opisane mreže djela, povezana djela, kao i djela o djelima. Bibliografski univerzum trebao bi korisniku pokazati sliku *bibliografskih obitelji*, njihovih entiteta i veza.¹¹³ No, pred katalogizatore je postavljen veliki izazov, kako ističe Ana Barbarić, jer je potrebno razlikovati „izraze koji pripadaju istom djelu (ili Wilsonovim riječima obitelji tekstova) od tekstova drugog djela, bez obzira na pripadnost tih djela istom naddjelu ili bibliografskoj obitelji.“¹¹⁴ Studija FRBR ističe da je novo djelo ono u koje je uložen značajan stupanj intelektualnog i umjetničkog napora, granice kada tekst prestaje biti tekstom jednog djela i

¹¹¹Isto, str. 15.

¹¹²Blažević, Dorica. Nav. dj., str. 23.

¹¹³Fattahi, Ramatollah. Nav. dj., str. 6.

¹¹⁴Barbarić, Ana. (2009). Nav. dj., str. 148.

postaje tekstem drugog djela često je vrlo teško odrediti, prema Patricku Wilsonu ta odluka može biti samo arbitrarna.¹¹⁵

¹¹⁵Barbarić, Ana. (2009). Nav.dj., str. 148.

5. Bibliografska obitelj i FRBR

Iako konceptualni model FRBR ne ističe posebno *bibliografsku obitelj*, on ističe važnost odnosa *djelo-djelo*, *djelo-izraz*, *izraz-izraz*.¹¹⁶ Upravo to stvaranje veza omogućuje korisniku uvid u neku *bibliografsku obitelj*. Richard Smiraglia smatra da su bibliografske obitelji važne za katalog iz dva razloga - prvi je da će članovi *bibliografske obitelji* vrlo vjerojatno u katalogu biti nejasni, odnosno da kratki bibliografski zapisi kakvi su česti u online katalogima neće stvoriti neposredna razlikovanja entiteta u *bibliografskim obiteljima*. Drugi razlog je što je katalog predmet velike količine suvišnih podataka, svaki zapis traži ponavljanje zajedničkih bibliografskih podataka. Zbog ta dva razloga smatra se da će FRBR model stvaranja veza između entiteta pomoći riješiti navedene probleme.¹¹⁷

Patrick Wilson uspoređuje *bibliografsku obitelj* s ljudskom obitelji, naglašava kako su pomalo slične jer obje imaju mnogo članova, neki od članova su gotovo identični, dok je drugima zajedničko samo prezime. *Bibliografske obitelji* imaju jedinstvene veze između skupine djela s izvornim djelom, koji je Richard Smiraglia nazvao praocem.¹¹⁸ Dakle, baš kao i u pravoj obitelji, tako i u *bibliografskoj obitelji*, djela su povezana različitim vrstama veza sa svojim izvornikom, odnosno praocem. Smiraglia predstavlja taksonomiju veza na sljedeći način:

- simultana izdanja – ovdje se veza odvija između izdanja koja su se pojavila u isto vrijeme, ali na različitim mjestima.
- sukcesivna izdanja – ova veza se javlja kod izdanja koja su se pojavljivala kroz vrijeme (npr. 2. izd., 3. izd.)
- prethodnik – ovdje se veza javlja između djela koja izlaze u nizu, npr. nastavci djela
- pojačanje (*amplifications*) djela – kada se djelo pojavljuje zajedno s dodatnim tekstom (materijalom), kao što je ilustrirani tekst, ili tekst s komentaram
- izvlačenje (*extractions*) – veze se stvaraju između dijelova djela koji objavljeni odvojeno
- popratni materijal – veze se stvaraju između djela kojima je namjena da se drže zajedno, kao kod nekog udžbenika i priručnika za učitelje

¹¹⁶Smiraglia, Richard P. Nav. dj., str. 73.

¹¹⁷Isto, str. 77.

¹¹⁸Isto, str. 75.

- glazbene izvedbe – veze se stvaraju između dva različita glazbena djela, na primjer između opere i vokalnih izvedbi te opere
- transkripcija znakovlja – veza se stvara između djela s različitim zapisima istog glazbenog djela, npr. nekog glazbenog djela nastalog u renesansi i suvremene notacije istog djela
- nepromijenjena (postojana) djela – ovaj izraz identificira vezu između primjeraka djela koja su ostala nepromijenjena kroz vrijeme, na primjer jedno djelo koje potpuno jednako izlazi u novim izdanjima
- prijevodi – stvaranje veza između jednog djela na različitim jezicima
- adaptacije – za oblike djela koje omogućuju pristup drugim skupinama korisnika, osim onih za koje su namijenjene, npr. skraćeno izdanje nekog djela (npr. Ilijada i Odiseja), ili adaptacije za djecu
- izvedbe – verzije pisanog djela pripremljene za javno izvođenje, npr. glazba, kazalište, scenariji itd.¹¹⁹

Svi navedeni oblici na ovom popisu, izuzev prethodnika (*predecessor*), pripadaju kategoriji *izraz* u FRBR-u. Prema posljednjim istraživanjima, navedene veze prikazuju „tipove“ veza više nego „kategorije“ veza. Jer kao što „ptica može u isto vrijeme biti muškog roda i pernata“,¹²⁰ tako i djela mogu u isto vrijeme biti, primjerice, prijevodi i sukcesivna izdanja. Ta činjenica otežava „kvantifikaciju“ djela bibliografske obitelji, no činjenica je da su te kategorije, u mnogim istraživanjima, bile izuzetno korisne.¹²¹ Nadalje, istraživanja fenomena *bibliografske obitelji* pokazala su da većina djela postoji samo u jednom obliku, u prvom izdanju, *bibliografske obitelji* razvit će djela koja uglavnom pripadaju literarnom kanonu.¹²²

Većina *bibliografskih obitelji* nastaje prilikom sukcesivnih i simultanih izdanja djela te prijevoda djela. Također, poznato je da stariji praočevi generiraju veće *bibliografske obitelji* - što je djelo dulje u javnoj svijesti publike, veća je vjerojatnost da će se pojaviti u nekom novom obliku, najčešće kroz novo izdanje, novi prijevod ili s novim komentarima. Suvremeniji praočevi, djela objavljena u zadnjih pola stoljeća, imaju tendenciju stvaranja kompleksnijih *bibliografskih obitelji* u kojima se nalaze „čvorovi“ s igranim filmovima,

¹¹⁹Smiraglia, Richard P. Nav. dj., str. 75.

¹²⁰Isto.

¹²¹Isto.

¹²²Isto, str. 77.

scenarijima, zvučnim zapisima, prilagodbama za kazalište, interaktivne multimedije.¹²³ Možda su najslikovitiji primjeri takvih djela *Gospodar prstenova*, *Harry Potter* ili *Igra prijestolja*, gdje su književna djela objavljena u nekoliko nastavaka, a nakon njih snimljeni su igrani i crtani filmovi, igrane serije, objavljeni različiti dodaci u kojima se nalaze biografije likova i opisi pojmova, igračke, računalne igre i drugo. U hrvatskoj književnosti najpoznatiji je primjer *Šegrt Hlapić* Ivane Brlić Mažuranić, no s obzirom na to da se o njemu već dosta pisalo, ovdje ćemo se više posvetiti djelu *Vlak u snijegu* Mate Lovraka.

¹²³Smiraglia, Richard P. Nav. dj., str. 78.

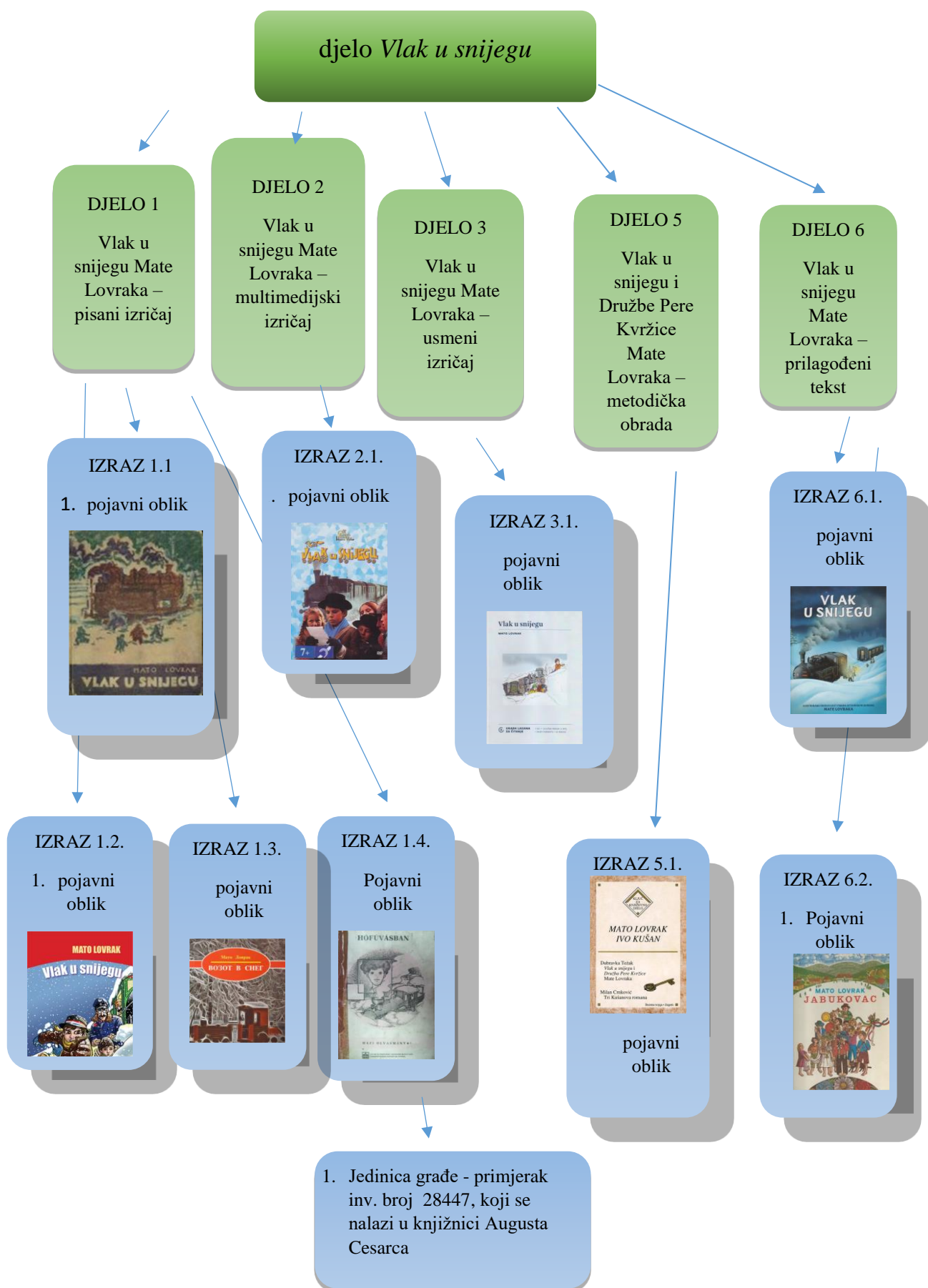
6. Bibliografska obitelj djela *Vlak u snijegu*

Prema ranije opisanom konceptualnom modelu FRBR-u, na konkretnom primjeru, možemo reći da je *Vlak u snijegu* *djelo* Mate Lovraka, koje je autor napisao na hrvatskom jeziku (*izraz*) i koje je kasnije bilo prevedeno na druge jezike (svaki prijevod je novi *izraz*). Izdanje na hrvatskom jeziku objavljeno 1974. godine u izdanju Mladosti predstavlja *izraz*, u *pojavnom obliku* knjige koja se kao *jedinica građe* nalazi u knjižnici.

Bibliografsku obitelj djela *Vlak u snijegu* istražiti ćemo na stvarnim primjerima iz bibliografske i knjižnične prakse. Prvo izdanje romana objavljeno je 1933. godine pod naslovom *Djeca Velikog sela*,¹²⁴ već sljedeće izdanje izašlo je pod naslovom *Vlak u snijegu* s podnaslovom *djeca Velikog sela*, međutim taj podnaslov se pojavio samo u najstarijim izdanjima, dok ga u izdanjima nakon 1950. godine ne nalazimo. U svrhu pretraživanja i analize uzete su sljedeće publikacije, za koje se može reći da pripadaju *bibliografskoj obitelji* djela *Vlak u snijegu*.

- tiskano izdanje *Vlaka u snijegu*: izdanje Mladosti iz 1954. godine, 8. izdanje Mozaik knjige iz 2017., prijevod na makedonski jezik iz 1987. *Vozot v sneg* i prijevod na mađarski jezik iz 1988. godine *Hofuvasban*,
- *Vlak u snijegu* -zvučna knjiga u MP3 formatu i Daisy formatu i e-knjiga,
- film *Vlak u snijegu*, režisera i scenarista Mate Relje, Croatia filma iz 1976. godine,
- *Vlak u snijegu: ilustrirana pripovijest prema istoimenom romanu Mate Lovraka*, tekst prilagodila Tihana Lopovec Fraculj, u izdanju Videona iz 2015. godine,
- *Vlak u snijegu i Družba Pere Kvržice Mate Lovraka*, autorice Dubravke Težak, u izdanju Školske knjige iz 1993. godine
- *Jabukovac: odlomak iz knjige Vlak u snijegu*, slikovnica za djecu u izdanju Mladosti iz 1975. godine,

¹²⁴Težak, Dubravka. *Vlak u snijegu i Družba Pere Kvržice Mate Lovraka*. /Tri Kušanova romana (Lažeš, Melita; Koko u Parizu; Ljubav i smrt). Zagreb : Školska knjiga, 1993. Str. 11.

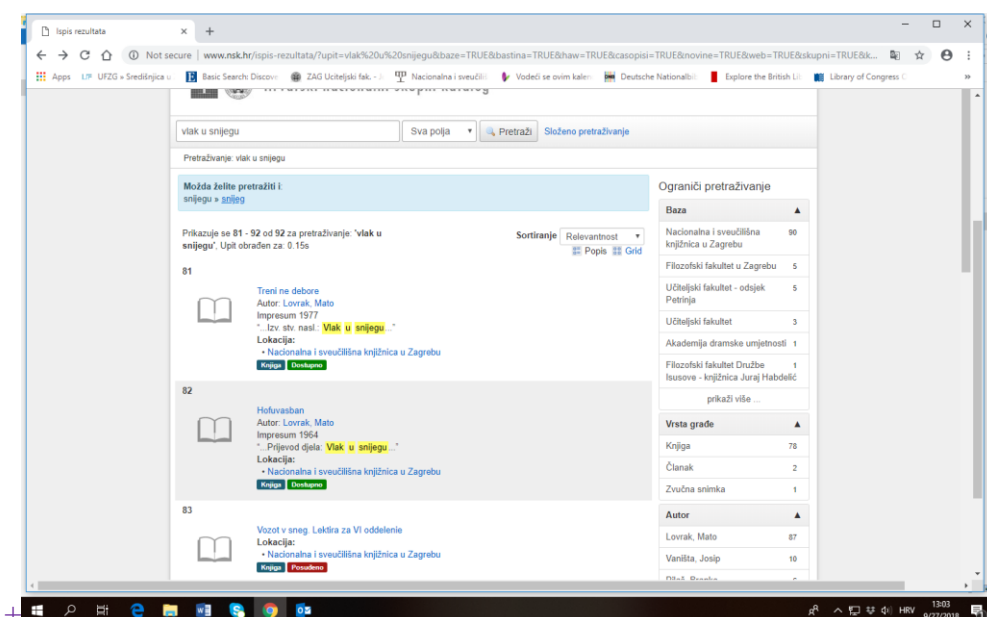
Slika 6. Vizualni prikaz *bibliografske obitelji* djela *Vlak u snijegu*

Na vizualnom prikazu *bibliografske obitelji* djela *Vlak u snijegu* vidljive su veze koje se stvaraju među entitetima prve skupine - *djelo, izraz, pojavni oblik i jedinica građe*. S obzirom na to da izabrane primjerke obilježava značajan stupanj umjetničkog ili intelektualnog napora, obilježeni su kao *djela*. Kao što je već ranije istaknuto, *djelo* je apstraktan entitet, stoga se različiti *izrazi djela*, u navedenom primjeru u obliku teksta, zvučnog zapisa, slikovnog zapisa itd., pojavljuju se u različitim *pojavnim oblicima*. Djelo 1 realizira se kroz četiri *izraza* koji se postvaruju u četiri *pojavna oblika*, a jedan od *pojavnih oblika* ima opisanu i *jedinicu građe*.

Navedene publikacije bit će predmetom pretraživanja u dva kataloga, Hrvatskom skupnom nacionalnom katalogu te mrežnom katalogu Knjižnica grada Zagreba. Pretraživanje u oba kataloga bit će prema početnom pretraživanju bez promjena postavki početnog pretraživanja, drugo će pretraživanje biti da se opcija pretraživanja cijelog kataloga promjeni u pretraživanje prema naslovu.

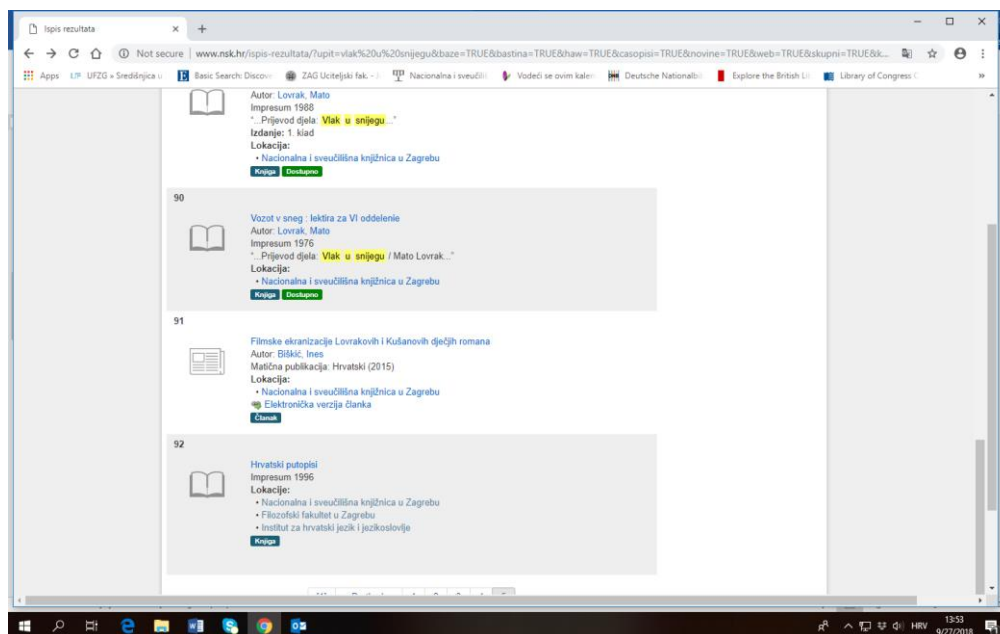
Hrvatski skupni nacionalni katalog

Pretraživanje Hrvatskog skupnog nacionalnog kataloga obavljeno je tako da je u polje pretraživanje upisano *Vlak u snijegu* s opcijom pretraživanja sva polja, katalog nudi pretraživanje i prema autoru, naslovu, predmetu i ISBN-u. Početno redanje bilo je prema relevantnosti, a ponuđeno je na izbor i redanje prema godini silazno, godini uzlazno, signaturi, autoru i naslovu. Postavljeni upit dao je 92 rezultata u linearnom slijedu u obliku vertikalnog popisa, od kojih se 78 odnosilo na knjigu, 2 na članak i 1 zvučnu snimku (slika 7.). Zadnje dvije publikacije s popisa ne sadržavaju predmet pretrage *Vlak u snijegu*, predzadnja publikacija u naslovu ima ime autora, u kataložnom opisu nalazi se i traženi naslov. Za zadnju publikaciju na popisu nije jasno zašto se tamo našla, jer ni po kojem kriteriju ne odgovara traženom upitu (slika 7.).

Slika 7. Isječak rezultata, Hrvatski skupni nacionalni katalog

Zadnje dvije publikacije s popisa ne sadržavaju predmet pretrage *Vlak u snijegu*, predzadnja publikacija u naslovu ima ime autora, u kataložnom opisu nalazi se i traženi naslov. Za zadnju publikaciju na popisu nije jasno zašto se tamo našla, jer ni po kojem kriteriju ne odgovara traženom upitu (slika 8.).

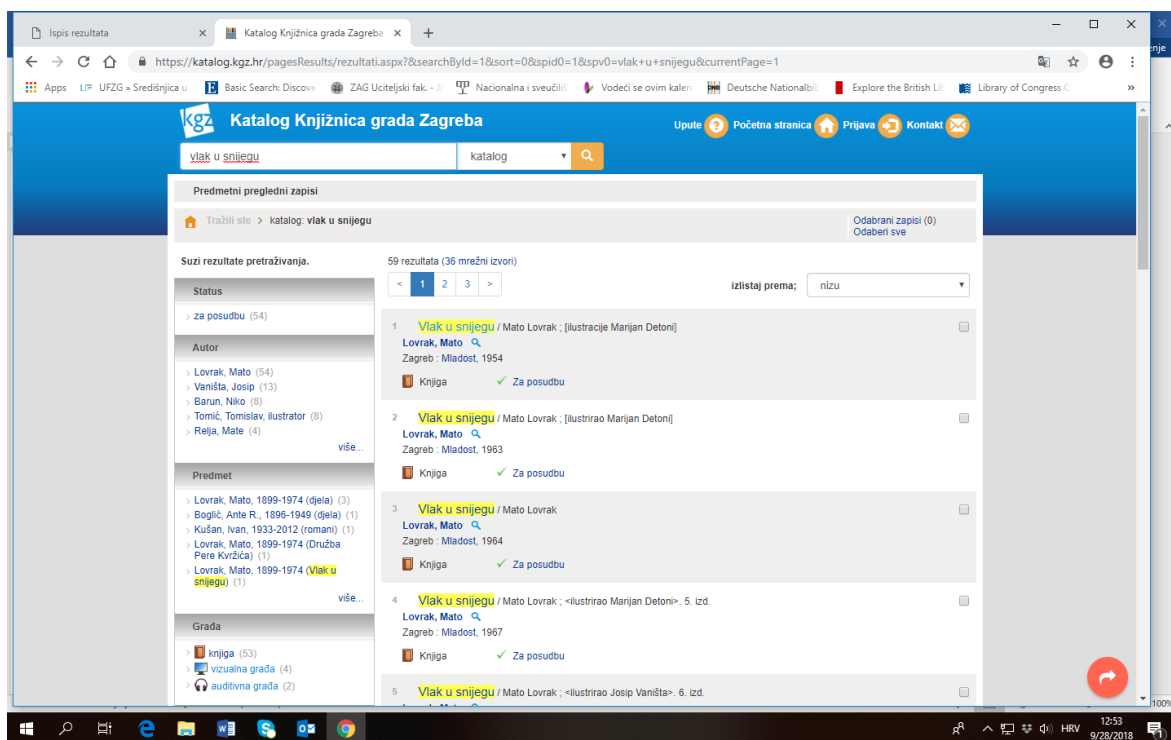
Slika 8. Isječak rezultata, Hrvatski skupni nacionalni katalog

Pri ponovnom pretraživanju promijenjena je opcija pretraživanja iz sva polja u pretraživanje prema naslovu. Rezultat takva načina pretraživanja bio je bitno drugačiji, pojavile su se 63 publikacije, od čega je bila jedna zvučna knjiga i jedan članak, ostalo se

odnosilo na knjige. Rezultati su bili vertikalno posloženi, sortirani prema relevantnosti. Razlika u broju rezultata iz prethodnog pretraživanja odnosila se na publikacije koje su prevedene na neki drugi jezik, npr. *Vlak v metežu*, *Gajzyban u šnigu* ili *Zaviaty vlak*, koji nisu prikazani u opciji pretraživanja prema naslovu. Katalog nudi i složeno pretraživanje koje omogućuje dodatno filtriranje rezultata i mogućnost povezivanja prema svim pojmovima, bilo kojem pojmu i bez povezivanja pojmova uz pomoć Booleovih operatora.

Katalog Knjižnica grada Zagreba

Početno pretraživanje toga kataloga napravljeno je prema istoj metodi kao i pretraživanje prethodnoga kataloga, u polje za pretraživanje upisan naslov *Vlak u snijegu*, ostali parametri pretraživanja nisu mijenjani, ostali su na početnoj mogućnosti pretraživanja cijeloga kataloga. Odgovor na upit dao je 59 rezultata, od čega su 53 knjige, 4 vizualna građa i 2 auditivna građa (slika 9.).

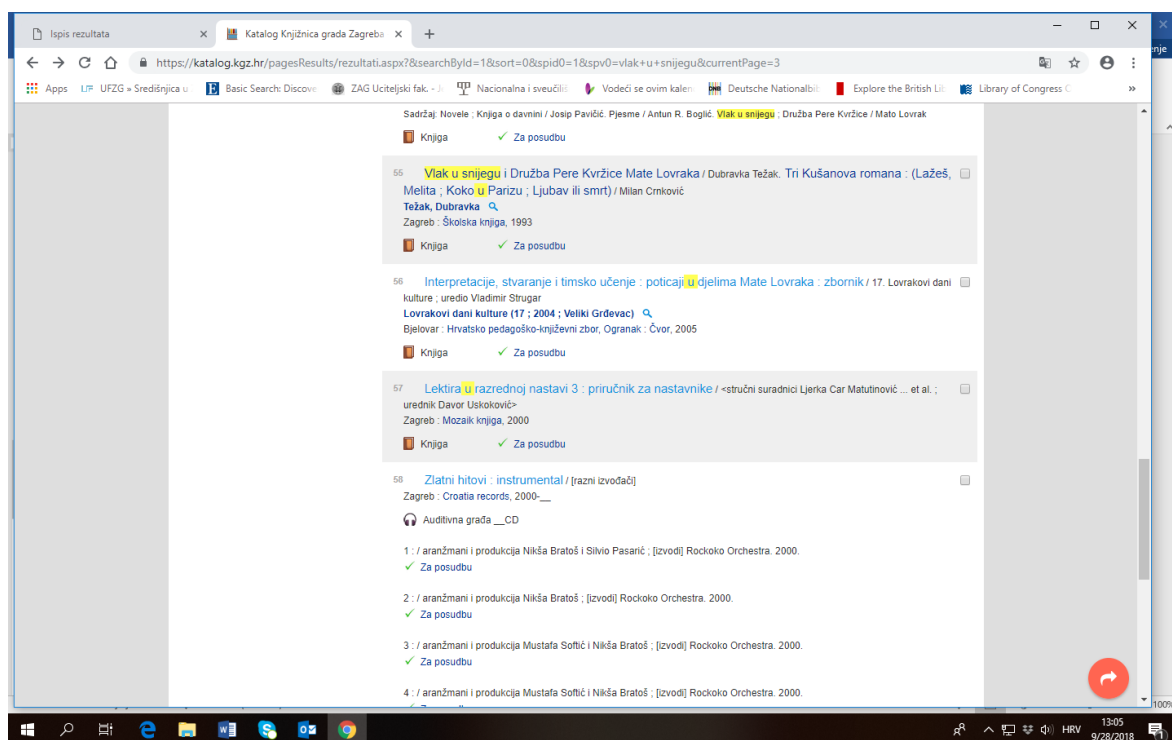

Slika 9. Isječak rezultata, katalog Knjižnice grada Zagreba

U rezultatima su prvo prikazane knjige u kronološkom redu objavljivanja, od najstarije prema najnovijem. Rezultati do broja 43 na dalje bili su mješoviti, vizualna građa, knjižna građa i auditivna građa. Od toga pet rezultata nema u naslovu traženi početni naslov,

on se nalazi u anotaciji. Kod zadnjeg rezultata pretraživanja početni naslov pronalazi se u oznakama/tagovima.

Prilikom ponovnog pretraživanja, opciju pretraživanja cijelog kataloga zamijenjena je opcijom pretraživanja prema naslovu, nakon čega je dobiveno 56 rezultata, što je vrlo sličan rezultat prethodnog pretraživanja. Iz rezultata pretraživanja ispao je zbornik koji u podnaslovu sadrži autorovo ime, metodički priručnik za učitelje i publikacija koja je s djelom imala poveznicu u oznakama/tagovima. Na slici 10. prikazana su 2 od 3 rezultata pretraživanja koja se ne nalaze u pretraživanju prema naslovu.

Slika 10. Isječak rezultata, katalog Knjižnice grada Zagreba

S obzirom na to da je prvo izdanje ovog romana izašlo pod drugim imenom, izvedeno je i pretraživanje s unosom naslova *Djeca velikog sela* i opcijom pretraživanja svih polja, a rezultati pretraživanja pokazali su da ni jedan katalog nema zapis s tim naslovom. Kao podnaslov pojavljuje u Hrvatskom skupnom nacionalnom katalogu u četiri rezultata pretraživanja i u dva primjera u napomenama. U mrežnom katalogu Knjižnica grada Zagreba u dva rezultata, dok se u druga dva rezultata nalazi u anotaciji.

Prilikom pretraživanja publikacije na makedonskom jeziku, rezultat pretraživanja pokazao je da se ne nalazi u katalogu. Međutim, nakon što je u opciju pretraživanja prema naslovu upisano *Vozot v sneg*, rezultat pretraživanja dao je jedan rezultat s izdanjem iz 1962.

godine, u kataložnom opisu nije naveden originalni naslov, stoga bi ova publikacija ostala izvan *bibliografske obitelji*.

<i>Publikacija</i>	Hrvatski nacionalni skupni katalog	Katalog Knjižnica grada Zagreba
<i>Vlak u snijegu / Mato Lovrak ; [ilustracije Marijan Detoni]. – Zagreb : Mladost, 1954. – 78 str. : ilustr. ; 21 cm. – Pionirska biblioteka</i>	Nalazi se u rezultatima početnog pretraživanja	Nalazi se u rezultatima početnog pretraživanja
<i>Vlak u snijegu / Mato Lovrak ; [ilustracije Niko Barun]. – 8. izd. u ovoj biblioteci. – Zagreb : Mozaik knjiga, 2017. – 124 str. : ilustr. ; 19 cm. – Biblioteka Mato Lovrak za mlade</i>	Ne nalazi se knjižnicama koje predstavlja skupni katalog	Nalazi se u rezultatima početnog pretraživanja
<i>Vozot v sneg / Mato Lovrak ; [razgovor za deloto Lenče Danevska ; ilustracii Aleksandar Kaeviski]. - Skopje : makedonska kniga : Detska radost : Kultura : Misla : Naša kniga, 1987. – 87 str. : Ilustr. ; 20 cm. – Lektira za osnovnitate učilišta vo SR Makedonija spored nastavnost plan iprograma. Za IV oddelenie</i>	Nalazi se u rezultatima početnog pretraživanja	Ne nalazi se knjižnicama koje predstavlja skupni katalog
<i>Hofvusbán / Mato Lovrak ; [forditotta Kopecky Laszlo ; illustralta Dušan Meltin]. – 1. kiad. – Novi Sad = Ujvidek : Zavod za izdavanje udžbenika = Tankonyvkiado Intezet, 1988. – 79 str. : ilustr. ; 20 cm. – Hazi olvasmany az általános iskolák osztálya számára</i>	Nalazi se u rezultatima početnog pretraživanja	Ne nalazi se knjižnicama koje predstavlja skupni katalog
<i>Vlak u snijegu : zvučna knjiga u MP3 formatu i daisy formatu + e- knjiga / Mato Lovrak ; kazivala Snježana Sabljak ; kazivala Snježana Sabljak ; urednik Mirko</i>	Nalazi se u rezultatima početnog pretraživanja	Nalazi se u rezultatima početnog pretraživanja

<i>Hrkač. – Zagreb : Zaklada Čujem, vjerujem, vidim, [2015]. – 1 CD : MP3 ; 12 cm</i>		
<i>Vlak u snijegu / scenarij i režija Mate Relja ; prema romanu Mate Lovraka ; gl. uloge Slavko Štimac, Željko Malčić, Gordana Inkret... [et al.]. – Zagreb : Croatia film, p 1976. – 1 videokaseta (VHS) (85 min) : u bojama (PAL)</i>	Ne nalazi se knjižnicama koje predstavlja skupni katalog	Nalazi se u rezultatima početnog pretraživanja
<i>Vlak u snijegu : ilustrirana pripovijest prema istoimenom romanu Mate Lovraka / tekst prilagodila Tihana Lipovec Fraculj ; [ilustracije Dubravko Matković]. – Zagreb : Videon, 2015. – 36 str. : ilustr. ; 27 cm</i>	Ne nalazi se knjižnicama koje predstavlja skupni katalog	Nalazi se u rezultatima početnog pretraživanja
<i>Vlak u snijegu i Družba Pere Kvržice Mate Lovraka / Dubravka Težak. Tri Kušanova romana : (Lažeš, Melita ; Koko u Parizu ; Ljubav ili smrt) / Milan Crnković. – Zagreb : Školska knjiga, 1993. – 107 str. ; 20 cm. – Biblioteka Ključ za književno djelo ; kolo 1 ; knj. 4</i>	Nalazi se u rezultatima početnog pretraživanja	Nalazi se u rezultatima početnog pretraživanja
<i>Jabukovac : odlomak iz knjige „Vlak u snijegu“ / Mato Lovrak ; <linorezi Branko Vujanović>. – Zagreb : Mladost, 1975. - <22> str. : ilustr. ; 32 cm. – Velike slikovnice</i>	Ne nalazi se knjižnicama koje predstavlja skupni katalog	Nalazi se u rezultatima početnog pretraživanja

Slika 11. Prikaz rezultata pretraživanja

Rezultati pretraživanja dvaju kataloga sažeto su prikazani u slici 11. Od 9 traženih publikacija, u Hrvatskom skupnom nacionalnom katalogu pronađeno ih je 5, u mrežnom katalogu Knjižnica grada Zagreba pronađeno ih je 7. Iz prikaza je vidljivo da je rezultat pretraživanja dao i rezultate koji nemaju u sebi identičan naslov koji je bio predmetom

pretraživanja, što znači da ih je katalog prepoznao kao dijelove *bibliografske obitelji*, iako nisu *izrazi djela*, nego *djela*. Pretražujući katalog takvih je primjera bilo više, no nisu bili dio 9 publikacija predviđenih za analizu, stoga nisu ovdje niti prikazani.

Uspoređujući model FRBR i način povezivanja među entitetima, iz analiziranih primjera vidljivo je da su povezani na razini povezivanja zapisa prema naslovu, anotaciji, oznakama/tagovima i sl. Prema takvu načinu povezivanja možemo prepoznati *bibliografsku obitelj* djela *Vlak u snijegu*, jer se prikazuju *djela* koja su u nekoj vezi s djelom *Vlak u snijegu*. Već jer ranije napisano da svaka značajnija intelektualna ili umjetnička intervencija u neko *djelo* stvara novo *djelo*, a oni stvaraju *bibliografsku obitelj*. Prikaz rezultata je linearan i bilo bi doista zanimljivo kada bi katalozi nudili vizualni prikaz *bibliografskih obitelji* u nekom drugom obliku. Složena pretraživanja svakako pomažu u pronalasku traženih informacija, no pitanje je koliko su korisnici vješti i željni obavljati takva pretraživanja.

7. Zaključak

Ideja zajedničkog korištenja bibliografskih zapisa, pojednostavljivanje katalogizacije i želja za ekonomičnošću vremena i financijskih sredstava dovele su do preispitivanja tradicionalnih bibliografskih teorija. Kataložni stručnjaci pokušali su pronaći najbolje rješenje za postavljanje međunarodnih standarda bibliografskog opisa, imajući u vidu raznolikost pisama, jezika i kultura, što je svakako predstavilo veliki izazov. Stvaranje i usvajanje nacionalnih i međunarodnih pravilnika omogućilo je stvaranje ujednačenih kataložnih opisa, a samim tim bržu i lakšu međunarodnu razmjenu bibliografskih podataka. Kada je 1998. godine predstavljen konceptualni model FRBR, unio je najveću promjenu u području katalogizacije od objavljivanja ISBD-a, a nakon njega predstavljani su još neki modeli tzv. „FRBR obitelji.“ Najveća promjena odnosila se na primjenjivanja pravila kataložnih opisa koja su bila namijenjeni ljudskom tumačenju, umjesto automatskoj obradi i strojno čitljivim katalozima. Pored toga, taj konceptualni model prvi put nije opisivao zadatke kataloga, nego se posvetio opisu korisničkih postupaka prilikom pretraživanja i korištenja strojno čitljivih kataloga i baza podataka. Drugim riječima, bilo je potrebno odrediti što je to bitno korisniku prilikom pretraživanja kataloga, odnosno bilo je potrebno eferberizirati kataloge. Korisnici kataloga su različiti, kao i njihovi načini pretraživanja i oblikovanja upita, neki od njih će pronaći premalo informacija, neki previše. Zbog toga su neki knjižnični katalozi znatno pojednostavili zapise kako bi korisnicima olakšali pretraživanje, ali i potaknuli ih da ne odustanu prerano od pretraživanja. U takvu okruženju bilo je potrebno stvoriti veze koje će pokazivati odnose između različitih entiteta. Stvaranje i veza među entitetima omogućuje stvaranje *bibliografskih obitelji*, korisniku pokazuje načine kako su određena djela povezana, a ponekad te veze mogu dovesti do iznenađujućih rezultata, posebice kod složenih *bibliografskih obitelji*.

Na primjeru dvaju hrvatskih online kataloga pokušalo se doći do odgovora koliko su oni eferberizirani. Pretraživanja prema početnom upitu, za koji možemo pretpostaviti da ga korisnici najviše i najčešće koriste, pokazala su da se veze stvaraju uglavnom prema naslovu djela i ti rezultati su prikazani prvi, na kraju su prikazani rezultati koji imaju stvorene veze u nekom drugom dijelu kataložnog opisa. Međutim, postoje primjeri kada između nekih članova *bibliografske obitelji* nisu stvorene veze, kao što je bio slučaj s makedonskim prijevodom koji nije imao niti jednu poveznicu prema izvornom djelu. Stvaranje veza između kataložnih zapisa pokazuje da su navedeni katalozi barem djelomično eferberizirani.

8. Literatura

1. Barbarić, Ana. Entitet izraz konceptualnog modela FRBR : od teorijskog značaja do praktične primjene. // 12. seminar arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture / uredila Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009. Str. 142-166.
2. Barbarić, Ana. Zadaci suvremenoga knjižničnog kataloga : (doktorski rad). Zagreb : Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, 2009.
3. Barbarić, Ana. Od zadataka kataloga do postupaka korisnika. // Vizija i stvarnost: zbornik u povodu 40 godina djelovanja Aleksandre Horvat u knjižničarstvu / uredile Daniela Živković i Tatjana Nebesny. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2016. Str. 83-100.
4. Barbarić, Ana. Povijesni pregled razvoja OPAC-a. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 46, 3/4(2003). Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh-arhiva/broj/87>
5. Blažević, Dorica. Katalogizacija: priručnik za stručni ispit. Zagreb : Dominović, 2011.
6. Carlyle, Alison. Understanding FRBR as a Conceptual Model: FRBR and the Bibliographic Universe // Library Resources and Tehnical Services, 50(4) 2006.Str. 264-273. Dostupno na: <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=f22dbac5-9291-4fcc-b1c8-79e71d1aca5e%40sessionmgr4007>
7. Fattahi, Ramatollah. From Information to Knowledge: SuperWorks and the Challenges in the Organization and Representation of the Bibliographic Universe. Lectio Magistralis in Biblioteconimia [Lectures in Cataloging, 2010. Dostupno na: <https://profdoc.um.ac.ir/paper-abstract-1021449.html>
8. Izjava o međunarodnim kataložnim načelima, 2009. Dostupno na: https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2009-hr.pdf
9. Merčun, Tanja; Žumer, Maja; Aalberg Trond. Presenting bibliographic families using information visualization : evaluation of FRBR-based prototype and hierarchical visualisations.// Journal of the Association for Information Sciences and Technology 68, 2(2017), str. 392-411. Dostupno na: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=9&sid=f678b9a9-b962-4f64-9e3a-2e333d23fa5e%40sessionmgr120>.

10. Murtomaa, Eva. Ususret budućnosti uz FBRB i FRAR. // Međunarodni skup u čast 100-te godišnjice rođenja Eve Verona, Zagreb, 17. - 18. studenoga 2005. : zbornik radova = International Conference in Honour of the 100th Anniversary of Eva Verona's Birth, Zagreb, November 17 - 18, 2005 : proceedings / uredile, edited by Mirna Willer & Ana Barbarić.
11. Petr Balog, Kornelija. Teorijsko-povijesni pristup tumačenju korisničkog aspekta knjižničkog kataloga. //Vjesnik bibliotekara Hrvatske 59, 1/2(2016). Str. 25-48.
12. Picco, Paola; Ortiz Repiso, Virginia. The contribution of the FRBR to the identification of bibliographic relationships: the new RDA-based ways of representing relationships in catalogs. // Cataloging & Classification Quarterly 50(2012). Str. 622-640. Dostupno na:DOI: 10.1080/01638374.2012.680847.
URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01639374.2012.680847>
13. Rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža : Školska knjiga, 2000.
14. Smiraglia, Richard P. Bibliographic Families and Superworks. //Understanding FRBR: what it is and how will affect our retrieval tools /edited by Arlene G. Taylor.Str. 73-86.
15. Statement of International cataloguing crinciples (ICP) / by IFLA Cataloguing Section and IFLA Meetings of Experts on an International Cataloguing Code. 2016. Edition with minor revisions, 2017. Dostupno na:
https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2016-en.pdf (28.11.2018.)
16. Svenonius, Elaine. Intelektualne osnove organizacije informacija. Lokve : „Benja“, 2005.
17. Težak, Dubravka. Vlak u snijegu i Družba Pere Kvržice Mate Lovraka. //Tri Kušanova romana (Lažeš, Melita; Koko u Parizu; Ljubav i smrt). Zagreb : Školska knjiga, 1993.
18. Tillet, Barbara. What is FRBR? A Conceptual Model for Bibliographic Universe. The Australian Library Journal, 54:1, 2013. Str. 24-30. DOI: 10.1080/00049670.2005.10721710 Dostupno na
: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00049670.2005.10721710?needAccess=true> (30.5.2018.).
19. Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj / IFLA-ina Studijska skupina za uvjete za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004.

20. Verona, Eva. Univerzalna bibliografska kontrola i međunarodno ujednačavanje kataložnih postupaka.//Informatologia Yugoslavica 8, 1/4 (1976), str. 1. Dostupno na: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/verona.htm>.
21. Verona, Eva. Međunarodna načela katalogizacije. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 7, 3/4 (1961).Str. 155-179.
22. Vukadin, Ana. Model za bibliografsku organizaciju transmedijske građe : (doktorski rad). Zadar : Sveučilište u Zadru, 2017.
23. Willer, Mirna; Dunsire, Gordon. Bibliografic information organization in the semantic web. Oxford : Cambridge; New Delhi: Chandos Publising, 2013.
24. Willer, Mirna. Barbarić Ana. FRBR/FRAD and Eva Verona's Cataloging Code: Toward the Future Development of Croatian Cataloging Code. Toward the Future Development of Croatian Cataloging Code, Cataloging & Classification Quarterly, 50:5-7. Str. 542-563. DOI: 10.1080/01639374.2012.681613 Dostupno na: <https://doi.org/10.1080/01639374.2012.681613> (10.6.2018.).
25. Willer, Mirna; Barbarić, Ana. Međunarodna kataložna načela: prikaz i analiza.//Vjesnik bibliotekara Hrvatske.52, 1/4 (2009), str. 18-48 Dostupno na: <https://www.hkdrustvo.hr/vjesnik-bibliotekara-hrvatske/index.php/vbh/article/view/458>